ΕΣΤΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ

1885

[ΙΟΥΛΙΟΣ—ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ]

ΤΙΜΑΤΑΙ ΔΡ. 6—ΔΕΔΕΜΕΝΟΣ ΔΡ. 8

ΑΘΗΝΗΣΙ
Γ. ΚΑΣΔΟΝΗΣ, ΕΚΔΟΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Γραφεῖον τῆς Ἑστίας: Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σταδίου, ἀριθ. 32.
1885

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Αἴσθημα, τὸ, τοῦ κινδύνου, σ. 703.
Ἀκροβάτης ἰατρὸς, διήγημα, σ. 844.
Ἁλιεία φαλαίνης, σ. 878.
Ἀμαρυλλὶς, διήγημα, σ. 787, 807, 819, 835, 851, 868.
Ἀναγνώστας. Πρὸς τοὺς—τῆς Ἑστίας, σ. 867.
Ἀναμνήσεις Δρέσδης: Τὸ Μουσεῖον Κέρνερ σ. 719. 868.
—Τὸ Ἰωάννειον σ. 815, 829.
Ἀνδραποδισταὶ, οἱ. σ. 784.
Ἀνέκδοτα ἐκ τοῦ βίου τοῦ Βολταίρου, σ. 512.
Ἀνωφελὴς θάνατος, σ. 795.
Ἀποχαιρετισμὸς, ποίημα, σ. 544.
Ἀφρικῇ. Ἐν τῇ—Ὁ Λίψ, σ. 801.

Βασίλισσα, ἡ, τῆς Ἀγγλίας ἐν Οὐίνδσωρ, σ. 672.
Βολταῖρος, ὁ, περὶ δυσπεψίας, σ. 674.
Βούλγαροι κλέφταις κατὰ τὰ δημώδη Βουλγαρικὰ ᾄσματα, σ. 755.
Βούλγαρος ἡγεμὼν καὶ Βυζάντιος διπλωμάτης, σ. 803.

Γνῶμαι καὶ σκέψεις, σ. 462, 482, 512, 559, 578, 593, 641, 734, 774, 847.

Διάττοντες, οἱ, σ. 818.
Διφθερίτιδος. Θεραπεία τῆς—σ. 754.

Ἔγγερος, Αἰμίλιος, σ. 621.
Ἐκδήλωσις, ἡ, τῶν αἰσθημάτων παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς, σ. 465.
Ἐλέφας. Ὁ παρὰ τὴν Νέαν Ὑόρκην κολοσσιαῖος—σ. 623.
Ἐμβολιασμὸς. Ὁ κατὰ τῆς χολέρας προφυλακτικὸς —σ. 481.
Ἐνοικιάσεις καὶ μετοικήσεις, σ. 606.
Ἐπεισόδιον τῆς ἐν ἔτει 1770 ἐπαναστάσεως, σ. 864.
Ἐπίγραμμα, τὸ, παρ' Ἕλλησι καὶ ἡ ποίησις τῶν βυζαντιακῶν σφραγίδων, σ. 700, 716.
Ἐπιθεώρησις, ἡ, τοῦ συνταγματάρχου, σ. 684.
Ἐπίλογος εἰς τὰ τραγούδια τῆς πατρίδος μου, σ. 866.
Ἐπιρροὴ τῆς σελήνης εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν, σ. 865.
Ἔρως, ὁ, τοῦ Νικολάου Πιέρη καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκία τῆς Κερκύρας, σ. 654, 670.
Ἔφεδροι, οἱ, σ. 721.
Ἐφημερίδες σ. 592.

Ἡμέρα, ἡ, τοῦ γάμου, σ. 459.
Ἡμερολόγιον. Ὑποδούλου Ἕλληνος, σ. 855, 873.

Θάνατος, ὁ, τοῦ Μάρκου Βότσαρη, κατὰ τὰς διηγήσεις αὐτοπτῶν, σ. 723, 739.
Θεοί. Οἱ ἀπὸ μετεώρων, σ. 623.
Θωμᾶς ὁ ἀγριάνθρωπος, διήγημα, σ. 825.

Ἰουδαία, ἡ, τῆς Ῥούδνιας, διήγημα, σ. 750.
Ἰσθμὸς, ὁ, τῆς Κορίνθου, σ. 587.
Ἱστόρημα, Σπετσιωτικὸν ναυτικὸν, σ. 657. — Σπετσιωτικὸν ἐν Ἱσπανίᾳ σ. 682.

Κατοικίαι καὶ ἐνοίκια ἐν Παρισίοις σ. 849.
Καῦσις, ἡ, τῶν νεκρῶν ἐν Ἰνδικῇ, σ. 544.
Κέρκυρα, ἡ, ἐν ἔτει 1836, σ. 766, 782, 799.
Κιβώτιον, τὸ, τοῦ Σὶδ, σ. 850.
Κονίκλου. Νοημοσύνη, σ. 737.

Λάνδερερ, Ξαυέριος, σημειώσεις, σ. 496.
Λογικὸν, τὸ, τῶν κυνῶν, σ. 640.

Μαγδαληνὴ, διήγημα, σ. 859.
Μαρκήσιος, ὁ, Βιλλεμὲρ, μυθιστορία, σ. 456, 471, 487, 503, 537, 547, 563, 583, 595, 611, 627, 649, 663.
Μεταφορὰ Ἀμερικανικοῦ κρέατος εἰς Ἀγγλίαν, σ. 786.
Μουσικοὶ. Πῶς ἐργάζονται οἱ μεγάλοι,—σ. 847.
Μπάμια, ἡ, σ. 688.

Νικοπόλεως. Ἀπὸ—εἰς Ὀλυμπίαν, σ. 643, 659, 675, 691, 707, 726, 743, 759, 774, 793, 811, 823, 839.
Νίλσων. Χριστίνα, σ. 543.

Ὀβράδοβιτς. Δοσίθεος—ὁ θεμελιωτὴς τῆς Σερβικῆς φιλολογίας, σ. 771.
Οἰκογένεια. Ἡ βασιλικὴ—τῆς Ἀγγλίας, σ. 735.
Ὀφρῦς, αἱ, ὡς διαγνωστικὸν μέσον τοῦ χαρακτῆρος, σ. 770.

Πάππος καὶ ἔγγονος, σ. 637.
Περίεργα. Ἐπιστημονικὰ—Ὁ ἱδρὼς, σ. 705.
Περιστεραὶ, αἱ, ἐν Γαλλίᾳ, σ. 687.
Ποίησις καὶ ὑπαλληλία, σ. 510.

Ῥαγκαβῆς. Ἀλέξανδρος Ρ. σ. 515.

Σημειώσεις: Αἴγειρος κολοσσιαία, σ. 513. Ἀκακία, σ. 802. Ἀκεραιότης δικαστοῦ, σ. 754. Ἀλεξικέραυνα, σ. 738. Ἀνάκτορον τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας, σ. 706. Ἀνέκδοτα, σ. 498, 514, 546, 594, 626, 642, 674, 706, 738, 786, 802, 818, 834. Ἀξία ἑνὸς ῥόδου, σ. 513. Ἀπογραφὴ ἐν Μονάχῳ, σ. 770. Ἀσφαλέστερον μέρος ἀμαξοστοιχίας, σ. 610. Αὐτοκτονία ζώων, σ. 834. Βάρος παιδίων, σ. 754. Βράχος λαλῶν, σ. 594. Βροχὴ πηλώδης, σ. 818. Γιγάνθραξ ἀντικατάστασις, δι' ἐλαίου, σ. 738. Διαζύγια, σ. 674. Διπλωμάτης μαῦρος, σ. 882 Δόλου ἐξέλεγξις, σ. 546. Ἐκθέσεις ἐν πλοίῳ, σ. 882. Ἐναέριαι τορπίλαι, σ. 513. Ἐντομοφάγα πτηνά, σ. 770. Εὐκάλυπτος, σ. 626. Ζῦθος, σ. 626. Ἠθοποιοὶ

Ἀμερικανοί, σ. 625. Ἠλεκτρικὴ μάστιξ, σ. 610. Ἰχθύων ζωτικότης, σ. 866. Καρδιναλίου θεραπεία, σ. 706. Κρούπ ὁπλοποιεῖον, σ. 594. Κυμάτων ὕψος καὶ εὖρος, σ. 625. Κύων τοῦ Λούμπωκ, σ. 786. Μεγαλόσαυρος, σ. 610. Μελισσῶν εὑρέθιστον, σ. 594. Μεταξοσκώλυκος νέον εἶδος, σ. 882. Μοντεφιόρε, σ· 546 Μουσικὴ ἑταιρία, σ. 642. Μουστάρδα, σ. 754. Μυρμήκων ἤθη, σ. 802. Ναυμαχίαι τοῦ μέλλοντος, σ. 513. Ξεναγοί, σ. 688. Ὄρος κινούμενον, σ. 513. Ὀρφανοτροφεῖον Ἀθηνῶν, σ. 626. Ὄφις μυοφάγος, σ. 578. Παιδίον τεράστιον, σ. 498. Περιστεραὶ ταχυδρομικαί, σ. 802. Πνευματοπωλεῖα ἐν Βερολίνῳ, σ. 785. Πρεσβεία Μαροκίνων, σ. 642. Σιδηρόδρομοι Κίνας, σ. 498. Σιδηρῶν ὁδῶν μῆκος, σ. 866. Στρατιώτης Ῥωμαῖος, σ. 507. Στῦλοι τηλεγράφων, σ. 738. Ταχυδρομεῖα ἐν Δοέλλᾳ, σ. 738. Τηλεγραφικαὶ ἀποστολαὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, σ. 466. Τηλεγραφικοὶ ὑπάλληλοι, σ. 770. Τηλεφωνικὰ γραφεῖα, σ. 594. Τολστόι, σ. 625. Τορπίλη τοῦ Howell, σ. 738. Ὑδατογραφίαι ἀρχαῖαι, σ. 706. Φαινόμενα αἰσθητικότητος, σ. 593. Φάρμακον νέον, σ. 850. Φιλανθρωπία ἐν Κωνσταντινουπόλει, σ. 738. Φιλοφροσύνη Φρειδερίκου Καρόλου, σ. 513. Φυτοφαγία, σ. 818. Φωλεαὶ χελιδόνων, σ. 754. Φωτισμὸς Ἀτλαντικοῦ, σ. 578. Φωτογραφία ἐξ ἀεροστάτου, σ. 514. Χάλαζα ἐρυθρὰ, σ. 770. Χαρτονομίσματα ῥωσικὰ, σ. 770. Χελιδὼν λευκὴ, σ. 866. Χήρα ἀρχιδουκὸς, σ. 594. Χρησιμοποίησις ἐγγείου θερμότητος, σ. 834. Χρυσοφόρα στρώματα, σ. 802.

Σιδηρόδρομοι. Οἱ καθ' ὅλην τὴν γῆν—σ. 624.

Σκοποβολή. Ἡ καθ' ἱπταμένων περιστερῶν—σ. 737.

Σπάθη, ἡ, τοῦ λόρδου Βύρωνος, σ. 769.

Στρατιῶται. Ἕλληνες—ἐν τῇ Δύσει καὶ ἀναγέννησις τῆς Ἑλληνικῆς τακτικῆς, σ. 451, 467, 483, 499, 520. 553, 569, 579, 600, 618.

Σύζυγος, ὁ, διήγημα, σ. 541.

Συνέντευξις τοῦ Στάνλεϋ καὶ τοῦ Βράτσα ἐν Ἀφρικῇ, σ. 848.

Σύστημα. Τὸ Φροβελιανὸν—ἐν Ἑλλάδι, σ. 608.

Σχολεῖα. Τὰ δημοτικὰ ἡμῶν—σ. 463, 476, 508.

Σώλσβαρυ. Ὁ λόρδος—ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, σ. 556.

Τέκνα ἐγγράμματα γονέων ἰαγραμμάτων, σ. 572, 591, 603.

Τιμιότης, ἡ, κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, σ. 492.

Τορπιλλοβόλα, ὑποβρύχια, σ. 706.

Τραγούδι τοῦ θανάτου, σ. 482.

Ὑγιεινή. Εἶνε ὠφέλιμος ἡ—; σ. 832.

Ὑγιεινὴ, ἡ, τῆς καλλονῆς, σ. 634.

Ὑποδημάτια, τά. σ. 579.

Φίλημα. Πόσον στοιχίζει ἓν—σ. 497.

Φόβοι, οἱ, τῆς ἀπογραφῆς, σ. 561.

Φῶκαι, γεγυμνασμέναι, σ. 752.

Χάρισμα, τὸ, τοῦ Θεοῦ, ποίημα, σ. 625.

Χρῆστος Μηλιώνης, διήγημα, σ. 676, 695, 711, 731, 746, 761, 778.

Χρονικὰ, ἐπιστημονικὰ, σ. 559, 575.

Ὡρολόγιον. Εἰς τὸ—τῆς ἀγορᾶς, ποίημα, σ. 801.

Εἰκόνες τοῦ Ιθ' καὶ Κ' τόμου.

Πανομοιότυπα τῶν ὑπογραφῶν τῶν βασιλοπαίδων, σ. 1.—Νικόλαος Γύζης σ. 5. Α. Ρ. Ῥαγκαβῆς σ. 515. Ἕλλην στρατιώτης σ. 373, 522.

Τὸ τάξιμον τῆς κόρης ὑπὸ Ν. Γύζη, ἐν παραρτήματι τοῦ φύλ. 470.—Λουομένη Μεγαρὶς ὑπὸ Ν. Λύτρα, ἐν φυλ. 486.—Μὴ ξεχνᾷς, στίχοι Δ. Βικέλα, τονισθέντες ὑπὸ τῆς Κ«ς Α. Κ. ἐν φυλ. 488.—Ὁ κακὸς ἔγγονος ὑπὸ Γ. Ἰακωβίδου, ἐν φυλ. 491.—Πίναξ τῆς παρὰ τὸ Καρπενήσιον μάχης, ἐν φυλ. 513.—Τιμωρία ὀρνιθοκλόπου ὑπὸ Ν. Γύζη ἐν φυλ. 516.

ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

κατὰ τὸ Ι' ἔτος αὐτῆς.

Αἱ κυρίαι: Αἰκατ. Λασκαρίδου, Μπέσση Μάσσωνος, Αἰκατ. Ἀρ. Οἰκονόμου, Σοφία Σλεῖμαν καὶ Ἐλίζα Σούτσου.

Οἱ κύριοι: Χαρ. Ἄννινος, Ἀρ. Βαμπᾶς, Ἀθ. Βερναρδάκης, Δ. Βικέλας, Α. Σ. Βλάχος, Ἰω. Βρετὸς, Ἀγησ. Γιαννόπουλος Ἠπειρώτης, Ν. Κ. Γουλιμῆς, Γ. Δ. Δημητριάδης, Γ. Δροσίνης, Κ. Ζησίου, Π. Θωμᾶ, Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκης, Ἰω. Καμπούρογλους, Ἀρ. Π. Κουρτίδης, Μ. Π. Λάμπρος, Σ. Π. Λάμπρος, Γουστάβος Λαφὼν, Ἀντ. Μηλιαράκης, Σπ. Μηλιαράκης, Μ. Μητσάκης, Κ. Νεστορίδης, Σπ. Παγανέλης, Κ. Α. Παλαιολόγος, Κ. Παλαμᾶς, Α. Παπαδιαμάντης, Χ. Παπαμάρκος, Κ. Παπαρρηγόπουλος, Ἀχ. Παράσχος, Ἰω. Πολέμης, Ν. Γ. Πολίτης, Ἀρ. Προβελέγιος, Α. Ρ. Ῥαγκαβῆς, Ε. Δ. Ῥοΐδης, Α. Ν. Ῥούκης, Κ. Ν. Σάθας, Σ. Κ. Σακελλαρόπουλος, Γ. Σουρῆς, Χ. Τσούντας, Γ. Κοζάκης Τυπάλδος, Π. Ι. Φέρμπος, Ι. Φουστᾶνος, Γ. Χατζιδάκης, Ν. Χλωρός.

Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῶν Καταστημάτων **ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ** 1885—285.

Ἀριθ. 497 — Λεπτὰ εἴκοσι πέντε.

ΕΤΟΣ Ι'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος εἰκοστός. Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρ. ἑκάστ. ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι.— Γραφεῖον Διευθ. Ἐπὶ τῆς λεωφ. Πανεπιστημίου 39. **7 Ἰουλίου 1885**

ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΙ ΕΝ ΤΗι ΔΥΣΕΙ

ΚΑΙ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΑΚΤΙΚΗΣ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 435.

ΙΑ'

Εἰδικὴ πραγματεία περὶ τῶν ἐν ἀπάσῃ τῇ Εὐρώπῃ διασπαρέντων Ἑλλήνων Στρατιωτῶν θὰ μᾶς παρέσυρεν εἰς ἀτελευτήτους ἱστορικὰς διηγήσεις, αἵτινες εὐλόγως θὰ ἐξελαμβάνοντο ὡς κατάχρησις τῆς φιλοξενίας τῆς «Ἑστίας» καὶ τῆς εὐμενείας τῶν ἀναγνωστῶν της. Ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ τῶν Πυρηναίων καὶ Ἄλπεων ἀπαντῶσιν εὐδιάκριτα τὰ ἴχνη τῆς διαβάσεως τῶν Ἑλλήνων ἱππέων· διὰ τοῦτο θὰ περιορισθῶ εἰς μόνους τοὺς ἐν τῇ ἑνετικῇ ὑπηρεσίᾳ Στρατιώτας.

Ἐνῷ ἀπὸ τοῦ 1298 ἡ κάτω Ἰταλία εἶδε τοὺς Πελοποννησίους Στρατιώτας, ἐν τῷ Ἑνετικῷ μόλις οὗτοι ἐφάνησαν μετὰ δύο ἑκατονταετηρίδας. Ὡς πρόδρομοι τῶν Στρατιωτῶν παρουσιάζονται ἐν ἔτει 1372 οἱ λεγόμενοι Μαρδαΐται τῆς Κρήτης· ὡς ἐκεῖνοι διὰ τῆς ἐνέδρας ἐνίκησαν τοὺς Γερμανοὺς ἐν Tagliacozzo, οὕτω καὶ οἱ πρῶτοι τῆς Ἑνετίας μισθοφόροι δὲν πολεμοῦσιν ἀναφανδὸν τοὺς στρατοὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Παδούης, Φραγγίσκου Α' τοῦ Καρραρίου, ἀλλ' ἀποδεκατίζουσιν αὐτοὺς *χωσιασμέροι* ἐν τοῖς παραθαλασσίοις τέλμασιν [1]). Ἀλλ' οἱ Κρῆτες τοξόται δὲν ἐφεῦρον τὴν χωσιάν, ἀφοῦ βλέπομεν ὅτι αὐτὸ τὸ ὄνομα, τὸ ὁποῖον φέρουσιν ἐν τῷ Τρεβιζικῷ χρονικῷ, Mortati, ἀκριβῶς δι' αὐτὴν τὴν χωσιὰν κατέστη περιώνυμον ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ, ἥτις ἀποκαλεῖ τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ πολέμου «κρύπτεσθαι δίκην Μαρδαϊτῶν» [2]).

Προηγουμένως εἴπομεν ὅτι τὰ λεγόμενα περὶ πρωτοτυπίας τοῦ στρατιωτικοῦ διοργανισμοῦ τῶν πρώτων Τούρκων σουλτάνων εἶνε μῦθοι· ἂν δ' ἔλειπον ἄλλαι πρὸς τοῦτο μαρτυρίαι, αὐτοὶ οἱ Μαρδαΐται ἀρκοῦσιν εἰς διεκδίκησιν τῆς θρυλλουμένης πρωτοτυπίας. Λέγεται ὅτι ὁ Ἐρτογρούλης καὶ ὁ Ὀσμὰν ἐμόρφωσαν τὰ πρῶτα πεζικὰ τάγματα, τοὺς λεγομένους Ἀζάπιδες, ἤτοι εὐζώνους. Ὅτι οἱ Τοῦρκοι Ἀζάπιδες ἦσαν αὐτοὶ οἱ Μαρδαΐται ἢ Mortati τῶν Βυζαντινῶν βεβαιούμεθα ἐξ ἑνετικῶν ἐγγράφων· διαρκούσης τῆς ἐν Κρήτῃ μεγάλης ἐπαναστάσεως τῶν ἀποίκων, ἡ δημοκρατία διέταξε τῇ 20 Μαΐου 1365 τοὺς ναυάρχους ἵνα στρατολογήσωσιν ἐκ τῶν παραλίων τῆς ἑλληνικῆς Ἀσίας (Φωκαίας) καὶ χιλίους Μορτάτους ἢ Ἀζάπιδες «pigliare a soldo fino a mille Mortati overo Asapi» [1]). Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς γινώσκων τὴν ἱστορίαν του κάλλιον τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ἱστοριογράφων, ὀνομάζει τοὺς Τούρκους Ἀζάπιδες *λεβέντας* (levis = ἐλαφρός, εὔζωνος)· ὅτι δὲ οἱ λεβένται οὗτοι ἦσαν ἐν ἀρχῇ Ἕλληνες διδάσκουσι καὶ οἱ πρῶτοι τῶν Τούρκων χρονογράφοι, οἵτινες ὀνομάζουσι Lewendi τοὺς ἐν τῇ Θρακικῇ πόλει Βίγγᾳ φρουροῦντας Ἕλληνας· τοὺς λεβέντας τούτους ἀγνοῶν ὁ Hammer ἔπλασεν Ἀλμογαβάρους καὶ Καταλωνίους! [2]).

Οἱ Μαρδαΐται δὲν εἶνε ἄγνωστοι εἰς τὸν ἡμέτερον ἀναγνώστην, ἐνθυμούμενον ὅτι ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς ὁρίσαντες τὸν ἀμφίβιον χαρακτῆρα τοῦ Ἕλληνος, εἴπομεν ὅτι ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀντιπρόσωπος τοῦ διφυοῦς πολεμιστοῦ εἶνε ὁ Μαρδαΐτης, μετ' ἴσης εὐδοκιμήσεως ἀγωνιζόμενος κατὰ ξηρὰν τε καὶ θάλασσαν. Εἶνε γνωστὸν ὅτι οἱ Μαρδαΐται, ἤτοι χωσιάριοι, καταλαβόντες ἐπὶ Ἡρακλείου τὰς κλεισούρας τοῦ Ταύρου ἤγειραν *χάλκεον τεῖχος* κατὰ τοῦ μουσουλμανικοῦ χειμάρρου· καθὰ δὲ βεβαιοῖ ὁ Εὐόδιος, ἂν οἱ πολεμισταὶ οὗτοι δὲν ἠλευθέρουν τὸν Ταῦρον καὶ τὸν Λίβανον, θὰ διέτρεχε μέγαν κίνδυνον ὁ ἀπανταχόθεν ἀπειλούμενος χριστιανισμός· ἀλλ' οἱ ἐν τῇ ξηρᾷ τοιαῦτα διαπράξαντες ἦσαν ναυτικοί, ὡς ῥητῶς σημειοῖ ὁ Πορφυρογέννητος· «Μαρδαΐται, ἤτοι ὁ

[1]) «Arcerios de Candia, quos Mortatos appellabant, in palludibus per costam adversus exercitum Paduvanum locant». Chronicon Tarvisum, an. 1372.

[2]) Βλέπε προλεγόμενα Δ' τόμου Μνημείων Ἑλλ. ἱστορίας.

[1]) Giacomo Caroldo, secretario di X; historia, an. 1363. καὶ δουκικὸν γράμμα τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

[2]) Histoire de l' empire ottoman, 1, 226.

λαὸς τῶν γαλεῶν». Εἶνε δὲ περίεργον ὅτι μετὰ τοσαύτας ἑκατονταετηρίδας ἀναφαίνονται οἱ Κρῆτες πολεμισταὶ φέροντες ἀμφότερα τὰ ἄνω ὀνόματα, *Μορτάτοι* καὶ *γαλεῶται*.

Πεντήκοντα ἔτη μετὰ τὴν ἐν Παδούῃ χωσιάν, παρουσιάζονται οἱ ναυτικοὶ Κρῆτες πολεμοῦντες ἐπὶ τῶν Εὐγανικῶν βουνῶν, ὁ δὲ πόλεμος οὗτος ἀνέδειξεν ἕνα τούτων διὰ μεγαλεπηβόλου στρατηγήματος, τὸ ὁποῖον ἀπέσπασε τὰς ἐνθέρμους εὐφημίας τῆς Γερουσίας, καὶ τὸν θερμὸν ἔπαινον τοῦ πρώτου τῆς Ἐνετίας ἱστορικοῦ. Τὸ 1439 ἡ Δημοκρατία πολεμοῦσα πρὸς τοὺς Λομβαρδοὺς καὶ τοὺς συμμάχους των οὐ μόνον ἐμειονέκτει λόγῳ στρατηγικῶν θέσεων καὶ ἀριθμοῦ μαχητῶν, ἀλλὰ καὶ ἠδυνάτει νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῆς Βερώνης καὶ Βρεσκίας, τὰς ὁποίας σπουδαίως ἠπείλει ὁ ἐν τῇ λίμνῃ τῆς Γάρδας ἀκωλύτως πλέων ἐχθρικὸς στόλος. Ἐπὶ τέλους ὁ περιώνυμος στρατηγὸς Γατταμελάτας, καταλαβὼν τὴν ἐπίκαιρον θέσιν τῆς Πινέτρας, ἔγραψεν εἰς τὴν Γερουσίαν ὅτι διὰ μόνης τῆς καταλήψεως τῆς λίμνης δύναται νὰ καταχθῇ σπουδαῖον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ κτύπημα, καὶ ἐλευθερωθῶσιν αἱ κινδυνεύουσαι πόλεις. «Ἀλλὰ τὴν πρότασιν τοῦ στρατηγοῦ, γράφει ὁ Βερδιτσώτης, καθίστα ἀδύνατον ἡ ἔλλειψις ποταμίου συγκοινωνίας ἢ ξυλικῆς πρὸς ναυπήγησιν ἐπὶ τόπου πλοίων. Μετ' ἀλλεπαλλήλους συνεδριάσεις ἡ Γερουσία σταθμίσασα τὰς ἀνυπερβλήτους δυσκολίας ἔκλινεν εἰς ἐγκατάλειψιν τοῦ σχεδίου· ἐνῷ δὲ ἐν σιωπῇ τὸ ἐγχείρημα εἶχε καταδικασθῆ, εἷς Ἕλλην ναύτης (marinaro) ὀνομαζόμενος Σόρβολος, γηράσας ἐν τῇ πρὸς τὴν πολιτείαν πίστει, ἐπρότεινεν ὅτι αὐτὸς ἀναδέχεται νὰ ὁδηγήσῃ ναυτικὸν στόλον εἰς τὴν λίμνην τῆς Γάρδας. Ἡ ὥριμος ἡλικία τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἡ δεδοκιμασμένη καρτερία τοῦ χαρακτῆρός του συνίστων εἰς σκέψιν τὴν πρότασιν, ἀλλ' αἱ ἤδη καλῶς μεμετρημέναι δυσκολίαι ἀπεθάρρυνον ἐκ τοῦ προτέρου πάντας. Ἐπὶ τέλους ἡ Γερουσία θεωρήσασα ὅτι ἐγχείρημα διαφεῦγον τὴν εἰδικότητά της ἠδύνατο νὰ δοκιμασθῇ, ἀφοῦ μάλιστα ἀνταπεκρίνετο καὶ εἰς τὰς εὐχὰς ἁπάντων, παρεδέχθη τὴν πρότασιν. Οὕτω δὲ πανεύθυμος ὁ Σόρβολος ἐπεχείρησε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ κατορθώματός του» [1]).

Δὲν θέλω διηγηθῆ πῶς ὁ μεγαλεπήβολος τῆς Κρήτης ναύτης κατώρθωσε νὰ μεταφέρῃ διὰ τῆς βουνώδους ξηρᾶς τὰς ἐνετικὰς γαλέρας εἰς τὴν Γάρδαν, διότι τὸ ἱστορικὸν τοῦτο γεγονὸς ἐπραγματεύθη ὁ Μουστοξύδης ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Σαβελλίκου, ἑνὸς τῶν σχεδὸν συγχρόνων ἱστορικῶν, ὅστις ἐπιλέγει εἰς θαυμασμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπιχειρήματος· «Πολλάκις εἶδον τὰ ὄρη ἐκεῖνα, καὶ τοσοῦτος πάντοτε μὲ κατέσχε θαυμασμός, ὥστε οὐδεὶς ἤθελε μὲ πείσει ποτὲ ὅτι ἐπίνοια ἢ δύναμις ἀνθρωπίνη ἴσχυσε νὰ σύρῃ τηλικοῦτον ὄγκον διὰ τῆς ὀρεινῆς ἐκείνης τραχύτητος, ἐὰν ἐπὶ τοῦ κλίτους τοῦ ὄρους δὲν ἦσαν ἔτι καταφανῆ τὰ σημεῖα καὶ εὐδιάκριτοι οἱ ὁλκοὶ καὶ αἱ παλαιαὶ τῶν ἁμαξῶν τροχιαί, ἐξ ὧν ἐναργῶς ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ ἀξιομνημόνευτον τοῦτο ἔργον ἐπράχθη ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων» [1]).

Ἀλλὰ τὸ ἐγχείρημα τοῦ Σορβόλου, ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῇ μεγαλεπήβολον, δὲν εἶναι τὸ πρῶτον ὑπὸ Ἕλληνος ναυτικοῦ ἐκτελεσθέν. Πεντακόσια πεντήκοντα ἔτη πρὸ τοῦ ἐν Γάρδᾳ πολέμου ὁ βυζαντινὸς ναύαρχος Νικήτας Αὐγορούφας, ἢ Ὠορύφας ὡς γράφουσιν οἱ λογιώτατοι χρονογράφοι, διαβιβάσας τὸν στόλον διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου ἐπέπεσεν ἐξ ἀπροόπτου κατὰ τῶν λυμαινομένων τὴν Πελοπόννησον Κρητῶν πειρατῶν καὶ κατηφάνισεν αὐτούς· τὸ αὐτὸ δ' ἐπράχθη καὶ ἐπὶ Μωάμεθ Β'. ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πιθανῶς κατ' εἰσήγησιν ἀνωνύμου τινὸς Σορβόλου ἐκ τῶν ἀπειραρίθμων Ἑλλήνων ναυτῶν τοῦ σουλτανικοῦ στόλου.

Περὶ τοῦ Σορβόλου διετηρήθησαν καί τινα ἀνέκδοτα ἔγγραφα ἐν τοῖς ἐνετικοῖς ἀρχείοις. Ὁ Μαρῖνος Σανοῦτος ἐν τῇ ἀνεκδότῳ χρονολογίᾳ του ὀνομάζει τοῦτον Ἀθανάσιον Carhavita, τὸ δὲ νέον τοῦτο ἐπώνυμον φαίνεταί μοι δυσερμήνευτον, ἐκτὸς ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Σανοῦτος ἀνέγνω τὸ ὄνομα Ἀθανάσιος Σόρβολος ὁ Καραβίτας, τὸ δὲ Καραβίτας τοῦτο δὲν εἶνε ἐπώνυμον, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Κρητός, καραβίτης, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸν marinaro τοῦ Βερδιτσώτη. Προσεχῶς θὰ ἴδωμεν ὅτι τάγμα Ἑλλήνων μισθοφόρων ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Γαλλίας ὀνομάζεται les Carabins, ἤτοι οἱ καραβήσιοι.

Κρῆτες Στρατιῶται δὲν μνημονεύονται ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Δημοκρατίας, ἥτις μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως τῆς νήσου λαμβάνει ἐντεῦθεν πολλὰς χιλιάδας ναυτῶν, τοὺς λεγομένους γαλεώτας (galiotti). Μεταξὺ τῶν ἐν ἔτει 1371 μισθοφόρων τοῦ βασιλείου τῆς Κύπρου μνημονεύεται καὶ ὁ Κρὴς κύρης Ἀλεξόπουλος, ὁ διὰ τρομεροῦ θανάτου ἀποτίσας τὴν πρὸς τὸν ἐξωμότην Ὑπάτιον, ἢ Τυπάτ ἀφοσίωσίν του· εἰς τὸν Ἀλεξόπουλον τοῦτον φαίνεται ἀποδίδων ὁ Μαχαιρᾶς τὸν τίτλον τοῦ Στρατιώτου. Ὁπωσδήποτε ὅμως τὸ στοιχεῖον τοῦ Κρητὸς εἶνε μᾶλλον ἡ θάλασσα παρὰ ἡ ξηρά· ἡ παλαιὰ παροιμία «ὁ Κρὴς τὴν θάλασσαν» οὐδέποτε ἠλήθευσε πλειότερον ἢ ἐπὶ τῆς ἐνετοκρατίας. Οἱ ἐνετοὶ γενόμενοι κύριοι τῆς νήσου εὗρον ἀκμάζον τὸ βυζαντινὸν σύστημα τῶν ἱππικῶν τιμαρίων ἢ στρατειῶν· οἱ νέοι κύριοι, ἀφοῦ ἐγύμνωσαν τοὺς ἰθαγενεῖς τῶν πατρογονικῶν στρατειῶν, ὡδήγησαν εἰς Κρήτην ἀποίκους, πρὸς οὓς ἐμοίρασαν τὰς λεγομένας cavallerie, καὶ διὰ τῶν νέων τιμαριούχων προσεπάθησαν νὰ δαμάσωσι τοὺς ἀνυποτάκτους Στρατιώτας. Εἶνε γνωστὸν διὰ τίνων αἱματηρῶν θυσιῶν διετηρήθη ἡ Ἐνετία ἐν τῇ δυστυχεῖ νήσῳ. Ἐπὶ τέλους καὶ αὐτοὶ οἱ ἄποικοι ἀδυνατοῦντες νὰ διατηρήσωσι τὰ καβαλλαρικὰ χωρία, ἐπώλησαν ταῦτα εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς, καὶ συγκεντρωθέντες ἐν τοῖς ἐνετικοῖς φρουρίοις ἔζων ἀπὸ τὰ λεγόμενα ὀφφίκια τῆς καγγελλαρίας, ἀπαραλλάκτως ὡς οἱ πρὸ δύο ἑκατονταετηρίδων λῃστεύσαντες τοὺς Κρῆτας Τοῦρκοι σπαΐδες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ζῶσι νῦν ὑπὸ τὰ τηλεβόλα τῶν φρουρίων, μασσῶντες τὰ τελευταῖα ψιχία τῆς σουλτανικῆς ἐλεημοσύνης.

Ἀλλ' ἂν οἱ κατακτηταὶ ἀφῄρεσαν ἀπὸ τοῦ Κρητὸς τὴν γῆν, οὐδέποτε κατώρθωσαν ν' ἀποκλείσωσι καὶ τὴν θάλασσαν εἰς αὐτόν, ὅστις διὰ μεγάλης ἐμπορίας καὶ ἡρωϊκῆς πειρατείας κατώρθωσε ν' ἀναδειχθῇ ὁ ἀληθὴς ἄρχων τῶν δεσποτῶν του. Εἴπομεν ὅτι ἡ λῃστεία καὶ ἡ συγγενὴς αὐτῇ πειρατεία δὲν ἐθεωροῦντο τότε ἄτιμα ἐπιτηδεύματα· μόνη ἡ πειρατεία ἐπλήρου τὰ ταμεῖα τῶν μικροσκοπικῶν ἡγεμονίσκων τοῦ Αἰγαίου, καὶ ἐπλούτει τοὺς ἄρχοντας τῆς Κύπρου καὶ τῆς Ἑπτανήσου διὰ φορτίων δούλων, ἐξ ὧν καὶ αἱ κυβερνήσεις ἐλάμβανον νόμιμον δεκάτην. Εἰς τὰ ποιήματά του ὁ Κρὴς ἔτι ᾄδει τὰ κλέα τῶν κουρσάρων του μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιασμοῦ μεθ' οὗ ἐν τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι ὑμνοῦνται οἱ κλέφται. Τὰ κουρσαρικὰ ποιήματα ψάλλονται ἐν τῇ νήσῳ καὶ ὡς γαμήλια. Ὅταν ἡ Δημοκρατία, ὑποπτευομένη τὴν πίστιν σημαντικοῦ Κρητός, ἐπεθύμει νὰ τῷ ὁμιλήσῃ, ὁ τοιαύτας ἐπισήμους ὁμιλίας ὑποπτευόμενος ἄρχων *ἐκαβαλλίκευε τὴν φρεγάδαν*, ὡς λέγουσι τὰ ᾄσματα, καὶ μὲ τὰ σιδηρόφρακτα παλληκάριά του ἔτρεχεν εἰς τὰ ὑγρὰ κέλευθα. Ἀκούσωμεν καὶ δύο κουρσάρικα τῆς Κρήτης τραγούδια.

Γιὰ τὸν Μανώλη θὰ σᾶς 'πῶ, τὸν Ἁγιαποστολίτη,
ποῦ τὸν γυρεύγ' ἡ ἀφεντειὰ νὰ τὸν ἀναρωτήξῃ·
Μ' ὁ νειὸς 'ποὺ τὴν πολλὴ σπουδὴ κι' ἀπὸ τὴν προκοπήν του,
φριγάδα καβαλλίκεψε, κ' ἐπῆρέν την καὶ πάει
ἐκεῖ ποῦ σμίγουν τὰ νερὰ καὶ οἱ παληοὶ κρουσάροι.

Σαράντα κάτεργά 'μεστα σὲ πόρτον ἀραμμένα,
μὰ τσ' Ἀγγελάκαινας ὁ γυιός, ὁ Δάρειος κιντυνεύγει
'ς τὸ γρέο κ' εἰς τὸν ἄνεμο, κ' εἰς τὴν βαρειὰ φουρτούνα.
Τὸ Δάρειο τὸν ἐπιάσανε καὶ πᾶν νὰ τὸν χαλάσουν,
χίλιοι τὸν σέρνουν ἀπ' ὀμπρὸς καὶ χίλιοι ἀπ' ὀπίσω,
κι' ὁ Δάρειος εἰς τὴ μέσην των θλιφτὸς καὶ μαραμένος.
—Δάρειο, ποῦ εἶν' ὁ κύρης σου, καὶ ποῦ 'ν' οἱ ἀδελφοί σου;
—'Σ τὴν Κρήτη εἶν' ὁ κύρης μου, ἐκεῖ 'ν' κι' οἱ ἀδελφοί μου,
κι' ἂν πάῃς, μπέη, θὰ τσοῦ βρῆς, κι' ἀπόλαρέ μ' ἐμένα.
—Ἂν σ' ἀπολάρω, Δάρειό μου, θὰ βγῆς παληὸς κρουσάρης.
—Ἂν μὲ χαλάσῃς, μπέη μου, θενὰ τὸ μεταγνώσῃς,
ἔχ' ἀδερφὸ τὸν Στέφανο, ποῦ 'νε παληὸς κρουσάρης.
Κι' ὁ μπέης τὸν ἐχάλασε . . τὸ Στέφανο ξετρέχει,
ζητᾷ νὰ βρῇ τὸν Στέφανο σὲ πόρτον ἀραμμένο,
νἄχῃ τὴν σκόντράν του 'ς τὴ γῆς νὰ τήνε παλαμίζῃ.
Κι' ὁ Στέφανος ὡς τ' ἄκουσε ζητᾷ νὰ βρῇ τὸν μπέη,
καράβι βγάν' ἀπὸ τὴ Χιὸ καρσὶ 'ς τὴ Μιτυλήνη,
κ' ἔχ' Ἀλεξανδρινὰ πανιά, κι' ἀντέναις ἀτσαλένιαις,
καὶ παλληκάρια Κρητικὰ μὲ σίδερα ζωσμένα·
καὶ βγάνει βάρδια 'ς τὸ βουνὸ καὶ βάρδια 'ς τὸ κατάρτι.
Σκούζετ' ἡ βάρδια 'ς τὸ βουνό, σκούζεται 'ς τὸ κατάρτι,
σκούζεται 'ς τὴν ἀκρογιαλιὰ—Δάσκαλε Στεφανάκη.
καὶ τραγουδᾷ ὁ σαλιεριστής, καὶ χαίρουνται οἱ ναῦται.
—Ὁ μπέης εἰς τὸ πέλαγος ἔδειξε μὲ τσ' ἀρμάδαις.
Καὶ τοτεσὰς ὁ Στεφανὸς φωνάζει τῶ ναυτῶ του:
—Ὀρδινιαστῆτε, ναῦταί μου, πιάσετε τ' ἄρματά σας,
νὰ ἰδῇ ὁ μπέης πόλεμο, τὸν κάνουν οἱ κρουσάροι [1]).

Ἀλλὰ τὸ Κρητικὸν κοῦρσον δὲν εἶνε τόσον νέον· ἐπὶ τῆς Ἀραβοκρατίας οἱ Κρῆτες μετέρχονται τοῦτο, ἡ δὲ πλουσία Ἤλις καὶ ἡ Μιτυλήνη εἶνε ἡ Μυσικὴ λεία τῶν νησιωτῶν *φουστιαρίων*, ὡς τοὺς ἀποκαλοῦσι τὰ βυζαντινὰ συναξάρια. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα τὸ κατωτέρω ᾆσμα, μὲ ὅλην τὴν ἐν αὐτῷ μνημονευομένην *καροτιάν*, ἀναφέρεται εἰς χρόνους πολὺ παλαιούς· τὸ Μιτυληναῖον τοῦτο κοῦρσον ἀναπολεῖ πως τὴν παρὰ Πλουτάρχῳ περιγραφὴν τῆς ἡρωϊκῆς πειρατείας τῶν Κιλίκων καὶ Κρητῶν· «ἤδη δὲ καὶ χρήμασι δυνατοὶ καὶ γένεσι λαμπροὶ καὶ τὸ φρονεῖν ἀξιούμενοι διαφέρειν ἄνδρες ἐνέβαινον εἰς τὰ λῃστρικὰ καὶ μετεῖχον ὡς καὶ δόξαν τινὰ καὶ φιλοτιμίαν τοῦ ἔργου φέροντος· στυλίσι χρυσαῖς καὶ παραπετάσμασι ἀλουργοῖς καὶ πλάταις ἐπαργύροις, ὥσπερ ἐντρυφώντων τῷ κακουργεῖν καὶ καλλωπιζομένων. Αὐλοὶ δὲ καὶ ψαλμοὶ καὶ μέθαι παρὰ πᾶσαν ἀκτήν, καὶ σωμάτων ἡγεμονικῶν ἁρπαγαὶ καὶ πόλεων αἰχμαλώτων ἀπολυτρώσεις ὄνειδος ἦσαν τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας [1])».

Βασιλοπούλα ἀρμάτωσε ὁλόχρυση φριγάδα,
βάνει κατάρτια μπρόντζινα, κι' ἀντέναις ἀτσαλένιαις,
καὶ τὰ κουπιὰ τση ἀσμασκὶ καὶ τὰ πανιὰ βελοῦδο.
Βάνει καὶ ναύταις ἑκατό, ἀπάρθενα κοράσια,
μπαίνουν κ' ἐλάμναν τὰ κουπιὰ δεξὰ 'ς τὴν Μιτυλήνη.
Ῥηγόπουλο τηνὲ θωρεῖ ἀπὸ 'ψηλὸ παλάτι,
χρυσῆ φριγάδ' ἀρμάτωσε, χρυσᾶ πανιὰ τσῆ βάνει,
βάνει καὶ ναύταις ἑκατό, ὄμορφα παλληκάρια,
μπαίνουν κι' ἐλάμναν τὰ κουπιὰ ζερβὰ 'ς τὴ Μιτυλήνη.
—Στάσου, καράβι 'ξακουστό, γιὰ θὰ σὲ πολεμήσω,
γιὰ θὰ σοῦ παίξω κανονιὰ νὰ σὲ παραλαντίσω.
—Πάτζης πῶς εἶμαι ῥήγισσα, καὶ θὰ μὲ πολεμήσῃς,
ῥήγας ἐσύ, ῥήγας κ' ἐγώ, κ' οἱ δυό 'μεστα ῥηγάδες,
κ' ἔλα νὰ πολεμήσωμε κι' ὁποῦ νικήσ' ἂς πάρῃ.
Μπαίνουν κ' ἐπολεμούσανε ἀπ' τὸ ταχὺ ὡς τὸ βράδυ,
καὶ θέλ' ὁ θειὸς κ' ἡ μοῖρά τση καὶ σκλάβο τόνε πιάνει,
'ς τὸ μεγαλείτερο κουπὶ πάει καὶ τόνε δένει.
—Δό μού το, κόρη, τὸ φιλὶ, δό μού το τοῦ καϋμένου,
καὶ τάξε πῶς ἐχάρισες ζωὴ τ' ἀποθαμένου.

Μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ Ἐνετία, ἀπαυδήσασα ἐκ τῶν ἀδιακόπων ἐπαναστάσεων, εἶχε παραδώσει τὴν Κρήτην εἰς τοὺς ὄνυχας τῶν φεουδάτων, καὶ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ κατὰ τὸν μητροπολικὸν τύπον ἱδρυθέντος Συμβουλίου τῶν Δέκα. Καθὰ συνεχῶς σημειοῖ ὁ Σανοῦτος [3]), ἡ Κρήτη φαίνεται σχεδὸν ξένη πρὸς τὴν κεντρικὴν διοίκησιν· ἡ πρὸς τὴν μητρόπολιν συγκοι-

[1]) Verdizzotti, Fasti Veneti, I, σελ. 473.

[1]) Ἑλληνομνήμων, σελ. 91.

[1]) Γιανναράκης, σελ. 102, 236.

[1]) Πλουτ. Πομπήϊος, XXIV.

[3]) Διάσημος χρονογράφος γράψας εἰς 45 τόμους τὰ περιώνυμα ἡμερολόγια, τὰ ὁποῖα ἐκδίδει ὁ ἐν Ἐνετίᾳ ἱστορικὸς σύλλογος.

νωνία εἶνε τόσον παρημελημένη, ὥστε ἐξ ἐμπορικῶν ἐπιστολῶν μανθάνει ἡ Γερουσία τὸν θάνατον τῶν ἐν τῇ νήσῳ δουκῶν πέντε ὅλους μῆνας μετὰ τὸ συμβάν. Τὴν Δημοκρατίαν ἀπασχολεῖ μᾶλλον ἡ εὐπειθὴς Μεθώνη ἐπονομαζομένη «il cuor della republica», ἡ εὐάγωγος Κέρκυρα, θεωρουμένη ὡς ὀφθαλμός, καὶ ἡ Ναύπακτος λεγομένη ὁ σιτοβολὼν τῆς Πολιτείας. Εἰς μάτην ἐν ἔτει 1499 ὁ δοὺξ ζητεῖ ὀλίγα χρήματα καὶ πυρίτιδα εἰς ἐξασφάλισιν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπειλουμένης νήσου, ἐπιλέγων «polvere, danari, iterum danari»· τὸ αὐτὸ ἔτος οἱ Κρῆτες τοξόται διαπρέψαντες ἐν τῷ πολέμῳ τῆς Νεαπόλεως ζητοῦσιν εὐσχήμως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ὅπως παραχωρηθῇ καὶ εἰς τὸν Κρητικὸν λαὸν κανὲν ὀφφίκιον τῆς καγγελλαρίας, τὰ ὁποῖα ἀποκλειστικῶς νέμονται οἱ ἄποικοι· αἱ ἐν Κρήτῃ ἀρχαὶ συνιστῶσι θερμῶς τὴν ἀπόρριψιν τῆς ἀξιώσεως τῶν populani, γράφουσαι, «ἀφῆτε τὸ νερὸ νὰ τρέχῃ τὸν δρόμο του» ὡς γράφει ὁ Σανοῦτος.

Ἀλλὰ τὴν πρὸς τὴν Κρήτην ἀδικίαν δὲν συμμερίζεται καὶ ὁ προρρηθεὶς γερουσιαστής, ὅστις πρὸς τῇ ἀξίᾳ τοῦ μεγάλου χρονογράφου ἐκέκτητο καὶ σπανίαν πολιτικὴν ὀξυδέρκειαν. Ὁ Σανοῦτος προαισθανόμενος, ὅτι ὁ μάχιμος οὗτος λαός, ὁ ὑπὸ τὸ βάρος παλαιῶν ἁμαρτιῶν καταφθειρόμενος, ἠδύνατο ν' ἀποβῇ σπουδαῖος στρατιωτικὸς παράγων ἐν τῇ κυοφορουμένῃ τότε στρατιωτικῇ ἐπεμβάσει τῆς Δημοκρατίας ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἰταλίᾳ, προσεπάθησε διαφοροτρόπως νὰ διαλύσῃ τὰς κατὰ τῆς Κρήτης προλήψεις τῶν συναδέλφων του, παριστῶν τὰς πρὸ ὀφθαλμῶν στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας τῶν Κρητῶν ὡς ἀρκοῦν ἐχέγγυον μελλούσης πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως. Γνωρίσας ἐν Ἐνετίᾳ νοήμονα Κρῆτα πλοίαρχον, τὸν Θεόδωρον Βλασόπουλον, καλῶς γινώσκοντα τάς τε δυνάμεις τῶν Τούρκων, καὶ τὴν ἀξίαν τῶν συμπολιτῶν του, ὁ Σανοῦτος τῷ συνεβούλευσε νὰ γράψῃ ὑπόμνημα, ὅπερ αὐτὸς οὗτος ἐπαρουσίασε καὶ ἀνέγνω ἐν τῇ Γερουσίᾳ. Εἰς τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ὁ Βλασόπουλος ἔγραφε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ ἑξῆς· «ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν δύνασθε νὰ ἐξοπλίσητε ἐν Κρήτῃ τριάκοντα γαλέρας μετὰ τῶν κωπηλατῶν των ἄνευ οὐδεμιᾶς δαπάνης, ἂν μόνον ἀποφασίσητε ὅπως ἐξ ἑκάστου τῶν ἐν τῇ νήσῳ 8 ἕως 9 χιλιάδων ὑποδούλων χωρίων ἐλευθερωθῇ εἷς πάροικος· οὕτω δὲ ἀμισθὶ καὶ ταχύτατα ἐξοπλιζόμεναι αἱ 30 αὗται γαλέραι θ' ἀντιστοιχῶσι πρὸς 50 ἐνταῦθα· ἅμα δὲ διαδοθῇ ὅτι ἡ Κρήτη ἐξώπλισε 30 γαλέρας, ἡ φήμη θὰ τὰς ἀναβιβάσῃ μέχρι Κωνσταντινουπόλεως εἰς 50.» Ἀλλὰ ἡ ἀναφορὰ τοῦ Βλασοπούλου δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψει, ὡς σημειοῖ βαρυθυμῶν ὁ εἰσηγητής της· « tamen li padri di collegio non ne fece stima, e judicio mio, feno male. » Ἂν ὅμως μέχρι τοῦ 1499 ἡ Γερουσία οὔτε ἤθελε ν' ἀκούσῃ τὸ ὄνομα τῆς Κρήτης, ἡ ἐν τῷ ἑπομένῳ ἔτει ἐπελθοῦσα πτῶσις τῆς Ναυπάκτου, τῆς Πύλου, τῆς Μεθώνης καὶ τῆς Κορώνης ἐδίδαξεν αὐτὴν ὅτι ἡ Κρήτη ἦν ὁ ἀληθὴς τῆς Δημοκρατίας προμαχὼν ἐν Ἀνατολῇ, καὶ ὤφειλε νὰ σπεύσῃ εἰς περιποίησιν τοῦ ἡρωϊκοῦ τούτου λαοῦ, ἵνα μὴ ἐξ ἀνάγκης ριφθῇ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Τούρκου, ὅστις ἐπιδεξίως ἤρχισε νὰ προσκαλῇ τοὺς Κρῆτας εἰς συμμαχίαν, πολλὰ ὑποσχόμενος αὐτοῖς. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Βλασοπούλου ἐθεωρήθη ὡς σπουδαία ἀφετηρία συμφιλιώσεως τῶν παλαιῶν ἐχθρῶν.

Μέχρι τοῦ 1500, ἐκτὸς τῶν πρωτευουσῶν πόλεων, καὶ 394 ὡρισμένων κωμῶν, αἵτινες ἀπετέλουν τὰς λεγομένας καβαλλαρίας ἢ στρατείας τῶν ἐνετῶν τιμαριούχων, οἱ ὑπόλοιποι τῆς νήσου κάτοικοι ἔζων κατὰ πατριάς, ἢ οἰκογενειακὰς ὁμάδας, ἀποτελοῦντες οὕτω τὰ ἀόριστα ἐκεῖνα χωρία τὰ ὁποῖα ὁ Βλασόπουλος ἀναβιβάζει εἰς 8 μέχρις 9 χιλιάδων· ἅπαντες οἱ χωρικοὶ οὗτοι, ἐξαρτώμενοι ἐκ τῶν ἐγγὺς καβαλλαριῶν, ἐθεωροῦντο καὶ ἦσαν δουλοπάροικοι· αἱ ἀγροτικαὶ αὗται ὁμάδες συγκεντρωθεῖσαι εἰς κεφαλοχώρια ἀπετέλεσαν τὰ ὕστερον ὀνομαζόμενα γαλεωτικὰ χωρία· τὰ χωρία ταῦτα ἐλευθερωθέντα παντὸς βάρους ὑπεχρεώθησαν νὰ χορηγῶσι τὸ τέταρτον τῆς ἐφήβου ἡλικίας εἰς τὰς ὑπὸ τῆς Κρήτης ἐτησίως ἢ καὶ ἐν πολεμικῇ χρείᾳ ἐξοπλιζομένας γαλέρας· ἡ ἐφηβικὴ ἡλικία, huomini da fattione, ἦτο βεβαίως πολὺ μακρά, διότι ἀρχίζουσα ἀπὸ τοῦ 14 ἔτους ἔφθανε μέχρι τοῦ ἑξηκοστοῦ. Ἐκ τῆς ἡλικίας ταύτης τῶν γαλεωτικῶν χωρίων κατ' ἔτος ἐκληροῦτο τὸ τέταρτον, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἐν ταῖς Κρητικαῖς γαλέραις ἐρετῶν κυμαίνεται μεταξὺ 7, 500 καὶ 13, 419, ἀριθμὸς βεβαίως πολὺ μέγας ἐπὶ ὁλικοῦ πληθυσμοῦ ψυχῶν 219,000, ἢ τὸ ἀληθέστερον 183,798, διότι πρέπει ν' ἀφαιρεθῶσιν οἱ εὐγενεῖς καὶ προνομιοῦχοι, ἀναβιβαζόμενοι εἰς 25, 202 ψυχάς.

Διὰ τῶν Κρητῶν γαλεωτῶν διεξήγαγεν ἡ Ἐνετία πολλοὺς κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν πολέμους, κατὰ μέγα δὲ μέρος ἡ ἐν Ναυπάκτῳ ναυμαχία εἶνε ἔργον τῶν γαλεωτῶν τούτων, διὸ καὶ δικαίως ᾄδεται ἔτι ἐν τῇ νήσῳ ὁ πρὸς τὸν Ἀλῆν πόλεμος, ὡς καὶ ἐν Ἠπείρῳ καὶ ἀλλαχοῦ, διότι παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Κρητῶν ἐπολέμησαν καὶ Κερκυραῖοι καὶ Πάργιοι καὶ Κεφαλλῆνες. Ἄγνωστον ἂν ἐξ ἀρχῆς ἐδόθησαν εἰς τοὺς Κρῆτας καὶ τινα ἐπὶ τῶν γαλερῶν ἀξιώματα, περὶ τὰ τέλη ὅμως τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος ὁ Καστροφύλακας περιγράφων τὰς 13 γαλέρας τῆς Κρήτης σημειοῖ ὅτι ἅπαντες μὲν οἱ κατεργοκῦραι ἦσαν Ἐνετοί, ἐκ δὲ τῶν κομήτων οἱ 11 Ἕλληνες, καὶ δύο Ἐνετοί, ἅπαντες δὲ οἱ ὑποκόμητες καὶ οἱ ναυηγοὶ (peotti) Ἕλληνες.

Βεβαίως ἡ ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις θέσις τοῦ γαλεώτου δὲν ἦτο εὐχάριστος, ἀφοῦ προσηλωμένος ἕκαστος ἐν τῷ θρανίῳ ὤφειλον νὰ κινῶσιν ἀενάως τὰς ὑπερμεγέθεις ἐκείνας κώπας, αἵτινες ἦσαν καὶ ἐλέγοντο αἱ πτέρυγες τοῦ πλέοντος πτηνοῦ· ἡ ἐνδυμασία των ἦτο ἀθλία, ἡ δὲ τροφὴ ἀνεπαρκής, συνισταμένη εἰς παξιμάδι, τυρόν, ὄσπρια, καὶ ὕδωρ. Συγκρινόμενος ὅμως ὁ βίος τοῦ γαλεώτου πρὸς τὸν τοῦ δουλοπαροίκου ἦτο προτιμότερος. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ἐκήρυξε τὴν ἐλευθερίαν τοῦ δούλου, δὲν ἀληθεύει ὅμως ὅτι καὶ οἱ μεσαιωνικοὶ χριστιανοὶ μετεχειρίσθησαν τὸν δοῦλον φιλανθρωπότερον τῶν Ρωμαίων καὶ Ἑλλήνων. Μέχρι τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος ὁ πάροικος τῆς Κύπρου καὶ τῶν Ἰονίων νήσων ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ ἀληθὴς παρίας τῆς ἀνθρωπότητος, οἱ δὲ γαιοκτήμονες ἐτυράννουν τὸν κατ' εἰκόνα ὅμοιον αὐτοῖς χριστιανὸν πολὺ χειρότερον ἢ οἱ Τοῦρκοι τοὺς ραγιάδες· διὰ τὸν λόγον τοῦτον βλέπομεν τοὺς Κυπρίους παροίκους ἑορτάζοντας ὡς σωτήριον ἡμέραν τὴν ἀπὸ τοῦ χριστιανικοῦ εἰς τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν μετάβασίν των.

Ὅσοι ἀνέγνωσαν τὴν ὡραίαν πραγματείαν τοῦ πολυμαθοῦς ναυάρχου Ἰουλιανοῦ De la Gravière « περὶ τῶν ἁλυσοδεμένων πληρωμάτων » ἔλαβον ἰδέαν περὶ τοῦ γαλεώτου τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης· ὅσοι δὲ διῆλθον τὰ δημοσιευθέντα ἔγγραφα περὶ τῶν γαλεωτῶν τοῦ παπικοῦ στόλου φυσικῶς θὰ ἠπόρησαν ἀνοὶ λεγόμενοι ἀντιπρόσωποι τοῦ Χριστοῦ ἐνέπνευσθησάν ποτε ὑπὸ τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀφοῦ εἰς τὰς ἁλύσεις τῶν χριστοφόρων κατέργων ἐστέναζον οὐ μόνον Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι χριστιανοὶ εὐπειθεῖς λατρευταὶ τοῦ Ποντίφηκος. Μεθ' ὅσα καὶ ἂν λέγωσιν οἱ ἱστοριογράφοι τῆς μεσαιωνικῆς νομιμοφροσύνης, ὁ λεγόμενος λαὸς μόλις ἀριθμεῖ ἕνα αἰῶνα ἀληθοῦς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως.

Ὡς μεσαιωνικὸν κράτος καὶ ἡ Ἐνετία δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένη τῶν ἐν τῷ ἄλλῳ Δυτικῷ κόσμῳ ἐπικρατουσῶν περὶ ἀνθρωπίνης σαρκὸς δοξασιῶν· συγκρινομένη ὅμως πρὸς τὴν σκληροκάρδιον Γένουαν, καὶ τὴν ἀπάνθρωπον ἱερὰν Μελίτην, ἀνέδειξεν ἀρχὰς ἀληθοῦς φιλανθρωπίας· οὔτε διὰ ληστρικῶν ἐφόδων ἠρήμωσεν ὁλοκλήρους νήσους καὶ παραλίους πόλεις ὅπως ἐμπορευθῇ ἀνθρωπίνους ψυχάς, οὔτε εἰς τοὺς ὑποτελεῖς σκληροὺς δεσπότας ἐπέτρεψεν ἵνα θανατώνωσιν ἀτιμωρητεὶ τοὺς δούλους, οὔτε εἰς τὰς καταχρήσεις τῶν ἰδίων ὀργάνων ἔκλεισέ ποτε τοὺς ὀφθαλμούς, οὔτε τοὺς γαλεώτας τῶν ὑποτελῶν χωρίων ἐδέσμευσε δι' ἀλύσου, πλὴν τῶν λεγομένων καταδίκων (condannati) [1], οὔτε αὐτὴν τὴν τροφὴν καὶ ἐνδυμασίαν τῶν γαλεωτῶν της ἀφῆκεν ἀνεξέλεγκτον εἰς τὰς ἀσυνειδήτους χεῖρας τῶν τροφοδοτῶν. Κληρονόμος ἐν πολλοῖς τοῦ Βυζαντίου, ἡ Δημοκρατία δὲν συνετέλεσε βεβαίως εἰς ἐξημέρωσιν καὶ προαγωγὴν τῶν ὑπηκόων, διὰ πολλῶν ὅμως εὐεργετικῶν θεσμῶν ἀνεκούφισε τὴν δυστυχίαν, ἤγειρε στρατῶνας καὶ φιλανθρωπικὰ καταστήματα, καὶ ἀπὸ τῶν μέσων τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος κατήργησε τὸν ἐπὶ τῶν δούλων φόρον, καὶ ἀπηγόρευσε τὴν ἄτιμον ἐμπορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Ἡ λέξις δι' ἧς ἐν τῇ ἐνετικῇ καγγελλαρίᾳ (1489) δηλοῦται ὁ δοῦλος anima, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ψυχάριον τῶν Βυζαντινῶν, καὶ δηλοῖ φιλανθρωποτέραν πρὸς τὸ ψυχοφόρον ὃν συμπεριφοράν, ἣν δὲν ἐγνώρισεν ἡ ἄλλη δυτικὴ Εὐρώπη. Ἂν ἡ πολιτικὴ τοῦ Συμβουλίου τῶν Δέκα δὲν ἐχώλαινεν ἐν τῷ θρησκευτικῷ ζητήματι, ἡ ἐν Ἑλλάδι ἐνετοκρατία ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς συνέχεια τῆς Βυζαντινῆς διοικήσεως.

Ἀπὸ τοῦ 1499 ἀναγράφουσι τὰ ἡμερολόγια τοῦ Σανούτου πολλὰς ἐκθέσεις ναυάρχων καταμηνυόντων εἰς τὴν Γερουσίαν, ὅτι ἡ πρὸς τοὺς γαλεώτας χορηγουμένη τροφὴ ἦτο ἀνεπαρκής, τὸ δὲ παξιμάδι τόσον ἄθλιον, ὥστε οἱ γαλεῶται πρὸ τοῦ ἐγγίσωσιν ἔρριπτον αὐτὸ εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ πολυμαθὴς Ρῶσσος Βλαδιμῆρος Λαμάνσκης ἐδημοσίευσεν ἀρκετὰ ἀποσπάσματα τῆς περὶ γαλεωτῶν μελέτης τοῦ ἐνετοῦ ναυάρχου Χριστοφόρου Κανάλε (1562), τοῦ πρώτου φιλανθρώπως μελετήσαντος ζήτημα, πρὸς ὃ συνεδέετο αὐτὴ ἡ ὕπαρξις τοῦ ἐνετικοῦ στόλου. Καὶ τῳόντι εἰς αὐτὴν τὴν πρὸς τοὺς γαλεώτας φιλανθρωπίαν τῆς Ἐνετίας ὀφείλονται αἱ μεγάλαι προσελεύσεις Ἑλλήνων καὶ Δαλματῶν ναυτῶν, προτιμώντων νὰ ὑπηρετῶσιν εἰς τὰ ἐνετικὰ κάτεργα ἢ μένοντες ἐν τῇ πατρίδι νὰ δουλεύωσι τοὺς Τούρκους, καὶ τοὺς οὐχὶ φιλανθρωποτέρους φραγκάρχοντας τῆς Ἑλλάδος καὶ Δαλματίας.

Εἰς τοὺς κατὰ τῶν Γάλλων πολέμους τῆς Ἐνετίας ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Νεαπόλεως ἐπολέμησαν ἀρκετοὶ Κρῆτες γαλεῶται καὶ Πελοποννήσιοι Στρατιῶται. Ὁ Σανοῦτος λεπτομερῶς περιγράφων τὰς ἀνδραγαθίας τῶν τελευταίων, δημοσιεύει καὶ τὴν ἔκθεσιν τοῦ παρὰ Φερδινάνδῳ τῷ Καθολικῷ ἐνετοῦ πρεσβευτοῦ Παύλου Καπέλλου (24 ἰουλίου 1496), ἐν ᾗ ἀναγινώσκεται· «ἡ Α. Μ. ἐπιστρέψας ἐκ τῆς μάχης μοὶ εἶπεν: Ἐκλαμπρότατε πρεσβευτά, τῇ ἀληθείᾳ ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι οἱ Στρατιῶται (Stradiotti) ἀνεδείχθησαν λαμπροί, καὶ ἐξετέλεσαν τὸ καθῆκόν των. Εἰς ταῦτα ἐγὼ ἀπήντησα: πάντοτε πράττουσι τὸ καθῆκόν των, ἐν τῇ περιστάσει ὅμως ταύτῃ τὸ ἐξετέλεσαν καλλίτερα.» Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς βασιλικῆς ταύτης διαβεβαιώσεως, ὁ ἀστὴρ τῆς Κρητικῆς ἀνδρείας κατὰ ξηρὰν εἶχεν ἐπισκιασθῆ ὑπὸ τῆς λάμψεως τῶν Στρατιωτῶν.

(1) Πολλοὶ ἄρχοντες παρέδιδον ἐπὶ μισθῷ τοὺς ἰδίους δούλους εἰς τὰς γαλέρας τῶν καταδίκων τούτων· τὸ ἄτοπον ὅμως τοῦτο αὐστηρῶς ἀπηγόρευσεν ἡ Γερουσία (20 δεκεμβρίου 1552). Βλ. Mutinelli, Lessico Veneto, σελ. 361.

Τοῦτο ἐγίνωσκε καὶ αὐτὸς ὁ Φερδινάνδος, γενόμενος μάρτυς τῆς ἐν θαλάσσῃ ἐπιδεξιότητος Κρητὸς γαλεώτου, τὸν ὁποῖον διὰ τοῦτο καὶ θερμῶς συνέστησεν εἰς τὴν Δημοκρατίαν.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἢ μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1483 πρώτης ἐμφανίσεως τῶν Στρατιωτῶν ἐν Ἰταλίᾳ, οἱ Ἕλληνες μισθοφόροι ἀναλαμβάνουσιν ἕκαστος τὸ οἰκεῖον στοιχεῖον, δικαιολογοῦντες οὕτω τὰς παλαιὰς παροιμίας «ὁ Κρὴς τὴν θάλασσαν — ὁ Ἀρκὰς στρατιώτης.» Ἀλλ' ὁ ἀποχωρισμὸς τοῦ χερσαίου ἀπὸ τοῦ θαλασσίου πολεμιστοῦ, οὐδόλως κωλύει τὸν πρῶτον νὰ μάχηται καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ, ὡς ὁ δεύτερος ἐν τῇ ξηρᾷ· βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι ἕκαστος ἔχει ἴδιον στοιχεῖον, ἐν ᾧ εὑρίσκεται ἀσφαλέστερος, ἢ πατῶν ἀλλότριον τῶν ἑξεών του ἔδαφος. Οἱ Ἀμφισσεῖς ἐμπαίζοντες τοὺς Γαλαξειδιώτας διηγοῦνται ὅτι εἷς τῶν θαλασσινῶν τούτων πεσὼν ἀπὸ τοῦ ἵππου ἀνέκραξε:

κάλλιο θαλασσοφορτοῦνα,
παρὰ ἀλογοφοριοῦνα.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Γαλαξειδιῶται ἐμπαίζοντες τοὺς Ἀμφισσεῖς διηγοῦνται ὅτι εἷς τῶν χερσαίων τούτων εὑρεθεὶς ἐν θαλασσοφορτούνᾳ ἔλεγεν εἰς τὸ πλοῖον, ἐκλαμβάνον τοῦτο ὡς τὸν ἵππον του:

στάσου, μαῦρέ μου, νὰ ξεκαβαλικέψω.

Ἰδοὺ ὁ λόγος δ' ὃν οἱ μὲν Κρῆτες ψάλλουσι τοὺς κουρσάρους, οἱ δὲ Ῥουμελιῶται τοὺς κλέφτας· τὴν πρὸς τὸν χερσαῖον ἀντίθεσιν τοῦ θαλασσινοῦ ἐξεικονίζει καὶ τὸ δημοτικὸν ᾆσμα:

Ἕνα πουλὶ θαλασσινὸ κ' ἕνα πουλὶ βουνήσιο,
τὰ δυὸ πουλιὰ μαλλόνανε, τὰ δυὸ πουλιὰ μαλλόνουν
γιὰ τὰ βουνά, γιὰ τὴ βοσκὴ καὶ γιὰ τὰ περιγιάλια.

(Ἕπεται συνέχεια) Κ. ΣΑΘΑΣ

Ο ΜΑΡΚΗΣΙΟΣ ΒΙΛΛΕΜΕΡ

(Μυθιστορία **Γεωργίας Σάνδ**. — Μετάφρασις **Α. Β.**)

Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φύλλον.

Ὅτε ἡ δεσποινὶς Σαὶν-Ζενέ, εὐχαριστήσασα αὐτὸν ἐγκαρδίως, ἀφῆκε τὸν ἵππον της τριποδίζοντα, καὶ παρεκάλεσε τὸν δοῦκα νὰ μὴ φροντίσῃ πλέον περὶ αὐτῆς, οὗτος ἀπέπεμψε τὸν Ἀνδρέαν, ἐπήδησεν ἐλαφρῶς ἐπὶ τὴν λαχανοφόρον φορβάδα, ἐπτέρνισε τὰ πλευρά της καὶ ἠκολούθησεν ἀδιστάκτως τὴν Καρολίναν ὑπὸ τὸν σύδενδρον δρυμόν.

— Πῶς, σεῖς εἶσθε; ἠρώτησεν ἐκείνη, ἱσταμένη μετὰ τὸν πρῶτον δρόμον. Σεῖς ἱππεύσατε αὐτὸν τὸν ἐλεεινὸν ἵππον κ' ἐλάβατε τὸν κόπον νὰ μὲ συνοδεύσετε; Ἀδύνατον! δὲν τὸ ἀνέχομαι, ἂς ἐπιστρέψωμεν.

— Τί; φοβεῖσθε τώρα, ἀπήντησεν ἐκεῖνος, νὰ εὑρεθῆτε μόνη μαζῆ μου; Δὲν συνηντήθημεν τοσάκις ὑπὸ τὰς δενδροστοιχίας αὐτάς; Σᾶς ἠνώχλησα ποτὲ διὰ τῶν λόγων μου;

— Ὄχι, βέβαια, εἶπεν ἡ Καρολίνα, μετὰ πλήρους ἐμπιστοσύνης. Δὲν ἔχω τοιαύτας γελοιότητας, τὸ ἠξεύρετε· ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἵππος θὰ εἶνε διὰ σᾶς τρομερὰ τυραννία.

— Εἴσθε σεῖς καλὰ ἐπὶ τοῦ ἰδικοῦ σας;

— Ἐξαίρετα.

— Τότε ὅλα ἔχουσι καλῶς. Ἐμὲ μ' ἀρέσει πολὺ νὰ ἱππεύω τὴν Λευκήν. Δὲν φαίνομαι τάχα καλὰ ἐπάνω της, ὡς ἂν ἦτο ἵππος εὐγενοῦς καταγωγῆς; Ἂς ἀφήσωμεν τὰς προλήψεις καὶ ἂς διασκεδάσωμεν τρέχοντες.

— Ἂν ὅμως δὲν ἀντέχουν οἱ πόδες τοῦ ἵππου σας;

— Θ' ἀνθέξουν. Καὶ ἂν μὲ κρημνίσῃ, θὰ ἦνε εὐτύχημα δι' ἐμὲ ὅτι κρημνίζομαι πρὸς χάριν σας.

Τὴν κολακείαν αὐτὴν εἶπεν ὁ δοῦξ δι' ἤθους φαιδροτάτου, ὅπερ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φοβίσῃ τὴν Καρολίναν. Ἐκίνησαν οὕτω καλπάζοντες καὶ περιέδραμον τὸν δρυμόν. Ὁ Ζακὲ ἦτο ἐξαίρετον ζῶον, χωρὶς τινα οἱανδήποτε ἰδιοτροπίαν. Ἄλλως δὲ ἡ δεσποινὶς Σαὶν-Ζενὲ ἤξευρε κάλλιστα ἱππασίαν, καὶ ὁ δοῦξ παρετήρησεν ὅτι ἦτο ἐπὶ τοῦ ἵππου οὐ μόνον ἐπίχαρις ἀλλὰ καὶ ἐπιδεξία καὶ ἄφοβος. Εἶχεν ἐκ τοῦ προχείρου αὐτοσχεδιάσει μακρὰν ἐσθῆτα, ἀνοίξασα μίαν διπλόην κοντοῦ φορέματος· εἶχε ῥίψει ἐπὶ τοὺς ὤμους της λευκήν τινα ἐπωμίδα, μικρὸν δὲ ἀχύρινον σκιάδιον, σκέπον τὴν ξανθὴν αὐτῆς καὶ λυτὴν κόμην, ἡρμόζεν αὐτῇ χαριέστατα. Ζωογονηθεῖσα ὑπὸ τῆς εὐχαριστήσεως τοῦ καλπασμοῦ, ἦτο τόσον θαυμασίως ὡραία, ὥστε ὁ δοῦξ, παρατηρῶν τὴν κομψότητα τοῦ σώματός της καὶ τὸ ἀκτινοβόλον μειδίαμα τοῦ παιδικοῦ της στόματος, ἠσθάνθη ἀληθῆ σκοτοδίνην.

— Νὰ πάρῃ ὁ διάβολος, διενοήθη, τὸν λόγον τῆς τιμῆς, τὸν ὁποῖον ἔδωκα χωρὶς νὰ τὸν συλλογισθῶ. Ποῖος νὰ μοῦ ἔλεγε, ὅτι θὰ ἐδοκίμαζα τόσον κόπον νὰ τὸν φυλάξω.

Ἀλλ' ὁ δοῦξ ἀνέμενε παρ' ἐκείνης τὸ πρῶτον βῆμα. Μάτην δὲ περιῆλθε καὶ πάλιν μετ' αὐτῆς βάδην τὸν δρυμόν, ἵνα ἀναπνεύσωσι δῆθεν τὰ ζῶα. Ἡ ὁμιλία της κατήλεγχεν ἐλευθερίαν πνεύματος καὶ ἀφελῆ προσήνειαν, ἀσυμβίβαστον πρὸς οἱανδήποτε ἰδέαν ἄλγους ἐρωτικοῦ.

— Ἀ! ἔτσι εἶνε; διενοήθη ὁ δοῦξ, καθ' ἣν στιγμὴν ἤρχιζε πάλιν τὸ κάλπασμα. Νομίζεις ὅτι θὰ σπάσω ἐγὼ τὰ πλευρά μου ἐπάνω εἰς τὸ ἀποκαλυπτικὸν αὐτὸ ζῶον, διὰ νὰ ὁμιλῶ μαζῆ σου ὡς νὰ ἦτο παροῦσα ἡ μητέρα μου; Μὴ χειρότερα. Τώρα σὲ ἀφίνω μὲ τρόπον, καὶ νὰ ἰδοῦμεν πῶς θὰ σοῦ φανῇ.

— Φιλτάτη μου, εἶπεν εἰς τὴν Καρολίναν

— τὴν λέξιν αὐτὴν μετεχειρίζετο ἐνίοτε μετὰ προσηνοῦς εὐηθείας — εἶσθε ἀσφαλὴς τώρα μὲ τὸ ἄλογόν σας;

— Ἐντελῶς ἀσφαλής.

— Δὲν ἔχει καμμίαν ἰδιοτροπίαν; δὲν προσπαθεῖ νὰ σᾶς πάρῃ;

— Διόλου.

— Τότε λοιπόν, ἂν τὸ ἐπιτρέπετε, θὰ σᾶς ἀφήσω μόνην, καὶ σᾶς στέλλω τὸν Ἀνδρέαν.

— Ἔννοια σας, ἀπήντησε ζωηρῶς ἡ Καρολίνα· μὴ στέλλετε κανένα. Θὰ κάμω ἀκόμη ἕνα γῦρον, καὶ θὰ φέρω τὸ ζῶον εἰς τὸν Ἀνδρέαν. Θὰ εὐχαριστηθῶ πολύ, σᾶς βεβαιῶ, νὰ τρέξω μόνη μου, καὶ ἐλυπούμην πολὺ νὰ σᾶς βλέπω νὰ ὑποφέρετε τόσον.

— Ὦ! δὲν εἶνε αὐτό, ἀπήντησεν ὁ δοῦξ, ἀπόφασιν ἔχων τὰ ἐκβιάσῃ τὰ πράγματα. Δὲν εἶμ' ἀκόμη τόσον ἡλικιωμένος, ὥστε νὰ μὲ κουράζῃ ἓν ἀγύμναστον ἄλογον. Ἀλλ' ἐνθυμήθην, ὅτι ἡ Κ. Δαργλὰδ φθάνει ἀπόψε.

— Ὄχι ἀπόψε· αὔριον!

— Δὲν εἶνε βέβαιον, εἶπεν ὁ δοῦξ, προσέχων.

— Ἴσως ἔχετε καλλιτέρας πληροφορίας ἀπ' ἐμέ.

— Ἴσως, φιλτάτη· ἡ κυρία Δαργλὰδ.... ἂς ἦνε!

— Ἀλήθεια; ἀπήντησεν ἡ Καρολίνα γελῶσα. Δὲν τὸ ἤξευρα. Φεύγω, καὶ σᾶς εὐχαριστῶ καὶ πάλιν ἀπειράκις διὰ τὴν καλωσύνην σας.

Ἀλλ' ἐνῷ ἔμελλε ν' ἀφήσῃ ἐλεύθερον τὸν ἵππον της, ὁ δοῦξ τὴν ἐκράτησε.

— Δὲν εἶνε ὅμως πρέπον αὐτὸ τὸ ὁποῖον κάμνω· πῶς;

— Ὄχι μόνον πρέπον εἶνε, ἀλλὰ καὶ σᾶς εὐχαριστῶ μάλιστα πολύ.

— Ἀ! εἴχατε βαρυνθῆ τὴν συντροφιάν μου;

— Δὲν λέγω αὐτό. Λέγω ὅτι τοὐναντίον μοῦ δεικνύετε παντοιοτρόπως ἐμπιστοσύνην καὶ δι' αὐτὸ σᾶς εὐχαριστῶ.

— Σᾶς φαίνεται εὔμορφη, ἡ κυρία Δαργλάδ;

— Πολὺ εὔμορφη.

— Ποίας ἡλικίας εἶνε;

— Τῆς ἰδικῆς μου περίπου. Ἤμεθα μαζῆ εἰς τὸ μοναστήριον.

— Τὸ ἠξεύρω. Ἤσθε πολὺ φίλαι;

— Ὄχι πολύ. Ἀλλ' ἔπειτα μοῦ ἔδειξε πολλὴν συμπάθειαν εἰς τὰς δυστυχίας μου.

— Ναί· ἐκείνη σᾶς ἔστειλεν εἰς ἡμᾶς. Διατὶ δὲν τὰ εἴχατε καλὰ εἰς τὸ μοναστήριον;

— Δὲν τὰ εἴχαμεν κακά. Φίλαι μόνον δὲν ἤμεθα.

— Καὶ τώρα;

— Τώρα εἶνε πολὺ καλὴ πρὸς ἐμέ, κ' ἐγὼ ἑπομένως τὴν ἀγαπῶ.

— Ἀγαπᾶτε λοιπὸν ὅσους εἶνε καλοὶ πρὸς σᾶς;

— Δὲν εἶνε φυσικόν;

— Τότε λοιπὸν μ' ἀγαπᾶτε κ' ἐμὲ ὀλίγον; διότι μὲ φαίνεται ὅτι δὲν εἶμαι κακὸς ἐγὼ μαζῆ σας.

— Βεβαίως· εἶσθε ἐξαίρετος, καὶ σᾶς ἀγαπῶ πολύ.

— Πῶς τὸ λέγει! Ἀγαπῶ τὴν τροφόν μου, ἀλλ' ἀγαπῶ καλλίτερα νὰ πάγω περίπατον! — Πέτε μου, σᾶς παρακαλῶ, δὲν ἔχετε σκοπὸν νὰ μὲ κακολογήσετε εἰς τὴν φίλην σας, τὴν κυρίαν Δαργλάδ;

— Νὰ σᾶς κακολογήσω; Δὲν ἐννοῶ.

— Ἀλήθεια· μὲ συγχωρεῖτε. Σᾶς τὸ εἶπα διότι... βλέπετε, εἶνε τρομερὰ ὕποπτος, καὶ ἠμπορεῖ νὰ σᾶς ἐξετάσῃ. Θὰ τῆς εἰπῆτε βέβαια ὅτι δὲν σᾶς ἀπέτεινα ποτὲ ἐρωτολογίας.

— Ὦ! ὅσον δι' αὐτό, ἔχετε πεποίθησιν εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀπήντησεν ἡ Καρολίνα φεύγουσα.

Καὶ ὁ δοῦξ ἤκουσεν αὐτὴν καλπάζουσαν καὶ γελῶσαν.

— Εἰς μάτην ἐψεύσθην, διενοήθη· τὴν ἔπαθα ὡς ἀρχάριος. Δὲν ἀγαπᾷ κανένα, ἢ ἔχει κρυμμένον τὶς οἶδε ποῦ κανένα ἐρωμένον, μέχρις οὗ ἀποκτήσῃ χίλια τάλληρα, νὰ τὸν νυμφευθῇ. Πτωχὴ κόρη!. Ἂν τὰ εἶχα, θὰ τῆς τὰ ἔδιδα χωρὶς ἄλλο. Ἂς εἶνε! ὑπῆρξα γελοῖος. Καὶ ἴσως τὸ παρετήρησε. Ἴσως γελᾷ μαζῆ μου μὲ τὸν μυστικὸν φίλον της, εἰς τὸν ὁποῖον γράφει βέβαια μυστικά, διότι γράφει ἀδιάκοπα. Ἂν ἦτο ἀληθές!.... ἀλλ' ἔδωκα τὸν λόγον μου.

Ὁ δοῦξ ἀπεμακρύνθη, προσπαθῶν μὲν νὰ ἐμπαίξῃ ἑαυτόν, ἀλλὰ πειραγμένος ὅμως καὶ σχεδὸν δύσθυμος.

Ἐνῷ ἐξήρχετο τοῦ δρυμοῦ, εἶδεν ἄνθρωπόν τινα εἰσερχόμενον εἰς αὐτὸν μετὰ περισκέψεως. Εἶχεν ἤδη νυκτώσει, καὶ δὲν κατώρθωσε νὰ διακρίνῃ τι ἄλλο τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου ἢ τὴν προσπάθειαν αὐτοῦ νὰ εἰσχωρήσῃ ἀπαρατήρητος εἰς τὸν δρυμόν.

— Ἄ, ἄ! διενοήθη· εἶνε ἴσως μυστική τις ἐπίσκεψις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐραστοῦ. Πρέπει νὰ ἐξιχνιάσω τὸ πρᾶγμα!

Ἀφιππεύσας καὶ μαστίσας τὴν Λευκήν, ἥτις ἔσπευσε νὰ τραπῇ τὴν εἰς τὸν σταῦλον ἄγουσαν, εἰσέδυ ὑπὸ τὰ δένδρα, πρὸς τὴν διεύθυνσιν ἣν εἶχε λάβει ἡ Καρολίνα.

Δὲν ἦτο εὔκολον νὰ ἐπανεύρῃ τὸν ἄγνωστον ὑπὸ τὸ δάσος, ἐκινδύνευε δ' ἄλλως νὰ ἐννοηθῇ παρ' αὐτοῦ. Ἀσφαλέστερον ἦτο νὰ βαδίσῃ ἀψοφητεὶ ἐν τῷ σκότει, παρακολουθῶν μίαν τῶν δενδροστοιχιῶν, καὶ νὰ παρατηρήσῃ πῶς ἤθελον συναντηθῆ καὶ πλησιάσει ὁ εἷς τὸν ἄλλον.

Ἡ Καρολίνα οὐδὲ κἂν τὸν ἐσυλλογίζετο πλέον. Ἀπομακρυνθεῖσα, ὡς ἔπρεπεν, ἵνα μὴ ἀκούῃ πλέον ἀτόπους ἐκμυστηρεύσεις, αἵτινες ἐξέπληξαν αὐτὴν παρ' ἀνδρὸς τοσοῦτον καλῶς ἀνατεθραμμένου, ἐβράδυνε τὸ βῆμα τοῦ ἵππου της, φοβου-

μένη μὴ προσκρούσῃ κατὰ τῶν κλάδων ἐν τῷ σκότει, καὶ διάθεσιν ἔχουσα πρὸς ῥεμβασμὸν μᾶλλον ἢ δρόμον. Βαρυθυμία μεγάλη κατεῖχε τὸ πνεῦμα της. Τὸ πρὸς αὐτὴν ἦθος τοῦ μαρκησίου ἦτο ἀνεξήγητον, σχεδὸν προσβλητικόν. Ἀνεζήτει τὸν λόγον αὐτοῦ ἐντὸς τῶν βαθυτάτων μυχῶν τῆς συνειδήσεώς της, καὶ οὐδὲν ἀνευρίσκουσα τὸ ἐπιλήψιμον, ἐμέμφθη ἑαυτὴν ὅτι τοσοῦτον περὶ τούτου ἐσκέπτετο. Εἶχεν ἴσως, ἔλεγε, καὶ ὁ μαρκήσιος τὰ παράδοξά του, ὡς οἱ περὶ μέγα τι ἔργον ἀποκλειστικῶς ἀσχολούμενοι. Καὶ ἂν δέ, τέλος πάντων, εἶχε καταστῆ εἰς αὐτὸν ἀντιπαθής, ὁ γάμος του ἐπέκειτο ὅπως δήποτε, ἡ χαρὰ τῆς μαρκησίας θ' ἀπέβαινεν ἀμείωτος, καὶ ἡ πτωχὴ σύντροφος κόρη θὰ ἠδύνατο ν' ἀπομακρυνθῇ χωρὶς νὰ φανῇ ἀχάριστος.

Ἐνῷ οὕτως ἀνελογίζετο τὸ μέλλον της, ἀπόφασιν ἔχουσα νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τούτου εἰς τὴν κ. Δαργλάδ, ἥτις θὰ τὴν ἐβοήθει πιθανῶς νὰ εὕρῃ ἄλλην ὑπηρεσίαν, ἠσθάνθη αἴφνης ὅτι ὁ ἵππος της ἀνεχαιτίζετο ἀποτόμως καὶ εἶδε πλησίον της ἄνθρωπόν τινα, οὗτινος τὸ κίνημα τὴν ἐφόβισε.

— Σὺ εἶσαι, Ἀνδρέα; εἶπεν αἰσθανομένη ὅτι ὁ ἵππος της ἐφαίνετο ὑπείκων εἰς χεῖρα γνωστήν.

Οὐδεμίαν δὲ λαμβάνουσα ἀπάντησιν, οὐδὲ ἐνδυμασίαν τινὰ ἰδιαιτέραν διακρίνουσα, προσέθηκεν ἀνησύχως:

— Σεῖς, εἶσθε, κύριε δούξ; διατὶ μὲ σταματᾶτε;

Ἀλλ' οὐδεμίαν ἔλαβεν ἀπάντησιν. Ὁ ἄνθρωπος εἶχεν ἀφανισθῆ, καὶ ὁ ἵππος ἔμεινεν ἐλεύθερος.

Ἡ Καρολίνα ἐφοβήθη, ἀόριστον μὲν ἀλλὰ πραγματικὸν φόβον, καὶ μὴ τολμῶσα νὰ ἐπιστραφῇ προήλασε καλπάζουσα κ' ἐπέστρεψεν οἴκαδε χωρὶς νὰ ἴδῃ κανένα.

Ὁ δούξ ἀπεῖχε δέκα βήματα τῆς παραδόξου ταύτης συναντήσεως. Οὐδὲν εἶδεν, ἀλλ' ἤκουσε τὴν περίτρομον φωνὴν τῆς δεσποινίδος Σαὶν-Ζενέ, καθ' ἣν στιγμὴν ἀνεκόπη αἰφνιδίως ὁ ἵππος της.

Σπεύσας τότε, εὑρέθη ἀντιμέτωπος εἰς τὸν ἄγνωστον καὶ δραττόμενος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ περιλαιμίου ἐφώνησε:

— Ποῖος εἶσαι;

Ὁ ἄγνωστος ἐπάλαισε κρατερῶς, ἵνα διαφύγῃ πᾶσαν ἐξέτασιν. Ἀλλ' ὁ δούξ, ἡράκλειον ἔχων ῥώμην, ἔσυρεν ἑκόντα ἄκοντα τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ ἐκτὸς τοῦ δρυμοῦ ἐν μέσῳ τῆς δενδροστοιχίας.

Ἀνέκφραστος ὑπῆρξεν ἐκεῖ ἡ ἔκπληξις του ὅτε ἀνεγνώρισε τὸν ἀδελφόν του.

— Θεέ μου! ἀνέκραξε· μήπως σ' ἐκτύπησα, Οὐρβανέ; Δὲν πιστεύω... ἀλλὰ διατὶ δὲν μοῦ ἀπεκρίνεσο;

— Δὲν ἠξεύρω, ἀπήντησεν ὁ Μαρκήσιος, λίαν συγκεκινημένος. Δὲν ἀνεγνώρισα τὴν φωνήν σου! Μοῦ ὡμίλησες; Ποῖον μ' ἐξέλαβες;

— Τί νὰ σὲ εἰπῶ; Κακοποιόν τινα... Δὲν ἐτρόμαζες πρὸ ὀλίγου τὴν δεσποινίδα Σαὶν-Ζενέ;

— Ἐτρόμαζα ἴσως τὸ ἄλογόν της, χωρὶς νὰ τὸ θέλω. Τώρα ποῦ εἶνε;

— Ἔφυγε, φυσικά. Ἐφοβήθη. Δὲν ἀκούεις τὸ καλπασμά της;

— Διατί νὰ μὲ φοβηθῇ; ὑπέλαβεν ὁ μαρκήσιος μετὰ παραδόξου πικρίας. Δὲν εἶχα σκοπὸν νὰ τὴν προσβάλω...

Καὶ ἀποβάλλων τέλος πᾶσαν ὑπόκρισιν, προσέθηκεν:

— Ἤθελα νὰ τῆς ὁμιλήσω μόνον.

— Περὶ τίνος; περὶ ἐμοῦ;

— Ἴσως· ἤθελα νὰ μάθω, ἂν σ' ἀγαπᾷ.

— Καὶ διατὶ δὲν τῆς ὡμίλησες;

— Δὲν ἠξεύρω· δὲν κατώρθωσα νὰ εἰπῶ μίαν λέξιν.

— Μήπως πάσχεις;

— Ναί, εἶμαι ἀσθενής, δὲν εἶμαι διόλου καλὰ σήμερον.

— Ἐπιστρέφομεν, ἀδελφέ μου, εἶπεν ὁ δούξ. Αἰσθάνομαι ὅτι ἔχεις πυρετόν, καὶ εἶνε ὑγρασία.

— Ἀδιάφορον, εἶπεν ὁ μαρκήσιος, καθήμενος ἐπί τινος κορμοῦ, παρὰ τὴν δενδροστοιχίαν. Ἤθελα νὰ εἶχα ἀποθάνει!...

— Οὐρβανέ! ἀνεφώνησεν ὁ δούξ καταπλαγεὶς πρὸς τὸ αἰφνίδιον φῶς, ὅπερ ἀνέλαμπε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του,... σὺ ἀγαπᾷς τὴν δεσποινίδα Σαὶν-Ζενέ.

— Ἐγὼ νὰ τὴν ἀγαπῶ;.. Καὶ δὲν εἶνε... δὲν πρόκειται νὰ ἦνε... ἐρωμένη σου;

— Ποτέ, ἀφοῦ τὴν ἀγαπᾷς σύ. Δι' ἐμὲ ἦτον ἁπλῆ ἰδιοτροπία. Ἀργίας ἀποτέλεσμα, φιλοτιμίας ὑπαγόρευσις. Ἀλλὰ σοῦ ὁρκίζομαι, εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πατρός μου, ὅτι οὐδεμίαν ἔχει πρὸς ἐμὲ συμπάθειαν, οὐδὲ κἂν ἐνόησε τὸ τέχνασμά μου. Εἶνε πάντοτε ἁγνή, ἐλευθέρα καὶ ὑπερήφανος ὅσον καὶ τὴν πρώτην ἡμέραν καθ' ἣν εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν μας.

— Διατί τὴν ἀφῆκες μόνην εἰς τὸ δάσος, ἀφοῦ τὴν παρέσυρες ἐκεῖ;

— Ἀ! μὲ ὑποπτεύεσαι ἀκόμη, μετὰ τὸν ὅρκον τὸν ὁποῖον σοῦ ἔδωκα; Σὲ κατέστησε λοιπὸν παράφρονα ὁ ἔρως;

— Παρέβης τὸν λόγον σου περὶ αὐτῆς τῆς κόρης. Προκειμένου περὶ ἐρώτων, περιφρονεῖς σὺ τοὺς ὅρκους, τὸ γνωρίζω... Ἀλλέως, ἦτο δυνατὸν νὰ παραπείθετε τόσας γυναῖκας, σεῖς οἱ κατακτηταί; Δὲν ἠξεύρετε σεῖς νὰ ὑπεκφεύγετε τὰς ὑποχρεώσεις σας; Ἦτο χρηστὴ καὶ ἠθική, ὅλη αὐτὴ ἡ ἀνόητος ἀλλὰ σοφὴ ἴσως κατὰ σᾶς τακτική—τί ἠξεύρω ἐγὼ ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα—διὰ νὰ τὴν ἑλκύσῃς βαθμηδὸν εἰς τὰς ἀγκάλας σου διὰ τῆς γοητείας, διὰ τοῦ πείσματος, διὰ πάσης ἀδυναμίας ἢ κακίας τῆς γυναικείας φύσεως; Σέβεσαι τίποτε, σύ; Δὲν θεωρεῖς τὴν ἀρετὴν ὡς ἀσθένειαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν νομίζεις καθῆκόν σου νὰ θεραπεύσῃς ἀπόνηρον κόρην, χωρὶς στήριγμα καὶ χωρὶς πεῖραν: Ἡ ἄβυσσος, εἰς τὴν ὁποίαν ἤθελες νὰ τὴν ἰδῇς βιπτομένην μόνην της, δὲν εἶνε, κατὰ σέ, ἡ μόνη φυσικὴ καὶ λογικὴ κατάστασις,— ἀδιάφορον ἂν εὐτυχὴς ἢ ἀπαισία—νεάνιδος ἀπροίκου καὶ χωρὶς προγόνους; Λέγε, λέγε! Δὲν μ' ἐνέπαιζες, σήμερον τὸ πρωὶ ἀκόμη, προσπαθῶν νὰ μὲ πείσῃς ὅτι θὰ τὴν ἐνυμφεύεσο; Καὶ τώρα, πρὸ μιᾶς μόλις στιγμῆς, μοῦ λέγει: « Σὺ μόνον τὴν ἀγαπᾷς· ἐγὼ εἶχα ἁπλῆν ἰδιοτροπίαν ἦτο ἀργίας παίγνιον, ματαιότης». Ἄκουσε! εἶνε φοβερὰ ἡ ματαιότης σου αὐτή, ματαιότης παραλύτου! Προπηλακίζεις πᾶν ὅτι σὲ πλησιάζει! Τὰ βλέμματά σου μιαίνουσι τὴν γυναῖκα, καὶ τὸ κατ' ἐμέ, ἀρκεῖ καὶ περισσεύει ὅτι ἡ νεᾶνις αὐτὴ ὑπέστη ἤδη τὴν ὕβριν τῆς ἐπιθυμίας σου. Δὲν τὴν ἀγαπῶ πλέον.

Λαλήσας οὕτω πρὸς τὸν ἀδελφόν του, τὸ πρῶτον ἐπὶ ζωῆς αὐτοῦ, ὁ μαρκήσιος ἠγέρθη καὶ ἀνεχώρησε ταχύς, φοβερὸν ἐγκλείων μῖσος ἐν τῇ καρδίᾳ του καὶ καταραν κατ' αὐ οὗ ἀνέκκλητον.

Ὁ δούξ, ἐκτὸς ἑαυτοῦ, ἠγέρθη ἐπίσης ἵνα ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ ἐπανόρθωσιν. Προέβη μάλιστα ὀλίγα βήματα κατόπιν του, ἀλλ' ἔστη ἀποτόμως, καὶ ἐπιστρέψας κατέπεσεν ἐπὶ τῆς θέσεως ἣν πρὸ μικροῦ κατεῖχεν ὁ ἀδελφός του. Φοβερὰν πάλην ὑφίστατο. Ἐξωργισμένος, ἐκμανής, ἠσθάνετο ἐν τούτοις ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦ μαρκησίου ἦτο δι' αὐτὸν ἱερόν. Δὲν ἀνελογίζετο μὲν τὰ ἴδια ἑαυτοῦ πταίσματα, ἀλλὰ συνῃσθάνετο ἄκων πόσον τὸν συνέτριβεν ὁ λόγος τῆς ἀληθείας. Συνέστρεφε σπασμωδικῶς τὰς χεῖρας, καὶ ἁδροὶ θρόμβοι δακρύων, λύσσης καὶ ὀδύνης κατελείβοντο ἐπὶ τῶν παρειῶν του.

Ὁ Ἀνδρέας ἦλθεν εἰς ἀναζήτησίν του, σταλεὶς ὑπὸ τῆς μητρός του. Οἱ ἐπισκέπται εἶχον ἀναχωρήσει, ἀλλ' εἶχεν ἔλθει ἡ κυρία Δαργλάδ. Ἡ ἀπουσία του δὲν εἶχε προξενήσει ἔκπληξιν, μόνη δὲ ἡ μαρκησία, γνωρίζουσα ὅτι εἶχεν ἱππεύσει τὴν Λευκήν, ἐροβήθη μὴ κατέπεσεν ὑπ' αὐτὸν τὸ ἀτυχὲς ζῶον.

Ἠκολούθησε μηχανικῶς τὸν ὑπηρέτην, καὶ καθ' ἣν στιγμὴν εἰσήρχετο εἰς τὸν οἶκον, ἠρώτησεν αὐτόν:

— Ποῦ εἶνε ὁ κύριος μαρκήσιος;

— Εἰς τὸ δωμάτιόν του, κύριε δούξ· τὸν εἶδα ὅταν ἐπέστρεψε.

— Καὶ ἡ δεσποινὶς Σαὶν-Ζενέ;

— Εἰς τὸ δωμάτιόν της ἐπίσης. Ἀλλ' ἡ κυρία μαρκησία τῆς ἐμήνυσε ὅτι ἦλθεν ἡ κυρία Δαργλάδ, καὶ θὰ καταβῇ βεβαίως ἐντὸς ὀλίγου.

— Πολὺ καλά· πήγαινε νὰ εἰπῇς εἰς τὸν κύριον μαρκήσιον, ὅτι ἐπιθυμῶ νὰ τοῦ ὁμιλήσω. Μετὰ δέκα λεπτὰ θ' ἀναβῶ εἰς τὸ δωμάτιόν του.

Ἕπεται συνέχεια.

Η ΗΜΕΡΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

— Ἀλλὰ ποῦ διάβολον πηγαίνομεν ἀπὸ ἐδῶ; ἠρώτησα τὸν φίλον μου Βενοᾶ, ὅστις ἀφήσας τὴν μεγάλην ὁδὸν εἰσῆλθεν εἰς χλοερὰν στενωπόν.

— Θὰ ἰδῇς! ἀπήντησε, μαστιγώσας τὸν ἐπὶ τοῦ δίφρου ἐζευγμένον ἵππον.

Μὲ τὸν κύριον Βενοᾶ ἐσχετίσθημεν πρὸ ὀλίγου μόνον καιροῦ, ἀλλ' ἦτο εἰλικρινὴς καὶ εὔθυμος, οἱ χαρακτῆρές μας συνεφώνησαν καὶ ἐγίναμεν στενοὶ φίλοι.

Τὴν πρωΐαν ἐλθὼν καὶ ἐξυπνήσας με μοῦ εἶπε·

— Θὰ ὑπάγωμεν σήμερον εἰς τὴν ἐξοχήν!

Καὶ τὸν ἠκολούθησα μετὰ τυφλῆς ἐμπιστοσύνης ἔχων τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ ἡμέρα μου θὰ ἦτο καλή.

Ἡ ὁδὸς τὴν ὁποίαν ἠκολουθοῦμεν ἦτο λίαν εὐάρεστος· ὑπῆρχον χλόη, ἄγρια ἄνθη, ὑψηλὰ δένδρα, μακρόθεν δὲ διεκρίνομεν τὴν θάλασσαν, ἀκτινοβολοῦσαν ἐκ τῶν πρώτων ἀκτίνων τοῦ ἡλίου.

Ἦτο πρωΐα ἀνοίξεως, πρωΐα ἀπριλίου· ἐν τῇ φύσει ὑπάρχει οἱονεὶ διττὴ ἐξέγερσις, ἐξέγερσις μετὰ τὴν νύκτα καὶ ἐξέγερσις μετὰ τὸν χειμῶνα. Ἐπὶ τῶν φρακτῶν ἡ λευκάκανθα ἦτο ἀνθισμένη καὶ τὸ πτηνὸν ἔψαλλεν. Ἐπὶ τῆς χλόης τὸ λευκάνθεμον ἡμιηνοίγετο καὶ ὁ κάνθαρος ἔλαμπεν ὡς ζῶν ἄνθος. Ζῶα καὶ ἄνθρωποι, ἔντομα καὶ πτηνά, τὰ πάντα ἦσαν ἤδη ἔξυπνα καὶ εἰργάζοντο. Οἱ μεγάλοι ἐρυθροὶ βόες περατοῦντες τὸ πρόγευμα αὐτῶν, ἵσταντο εἰς τὸ ἄκρον τῆς ὁδοῦ καὶ μᾶς παρετήρουν διερχομένους. Ὀλίγον πορρωτέρω παχεῖαι δαμάλεις ἐθήλαζον τὰ μικρά των. Ἔτι πορρωτέρω ἀμνάδες ἵσταντο ἀκίνητοι, ἐνῷ κριοὶ καὶ πρόβατα ἔβοσκον πέριξ. Ὁ ὄνος ἐκυλίετο ἐπὶ τῆς ῥάχεως ἔχων τοὺς τέσταρας πόδας εἰς τὸν ἀέρα· ὁ σουλτάνος πετεινὸς ἵστατο ὑπερήφανος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χαρεμίου αὐτοῦ κτλ.

Ἐν τούτοις ὁ δίφρος ἐπροχώρει πάντοτε, ὅτε αἴφνης ὁ κ. Βενοᾶ ἔκραξεν·

— Ἐφθάσαμεν!

Εὑρισκόμεθα ἐνώπιον ὡραίας ἐπαύλεως, ὁμοιαζούσης μέγαρον, καὶ ᾠκοδομημένης ἐπὶ τῆς παραλίας.

— Ἀ! ἠρώτησα καταβαίνων ἀπὸ τοῦ δίφρου, ἀλλὰ τίνος εἶνε αὐτὴ ἡ ὡραία ἐξοχικὴ οἰκία;

— Τοῦ φίλου μου Βλανσέ· ἔμβαινε χωρὶς φόβον, ἔμβαινε...

Μόλις ἐπροχωρήσαμεν κατά τινα βήματα εἰς τὸν κῆπον, καὶ ἔσπευσε πρὸς συνάντησίν μας ὁ εὐτυχὴς ἰδιοκτήτης, ξανθός, εὔθυμος, ἔχων συμπαθῆ φυσιογνωμίαν.

— Καὶ ὁ γαμβρός; ἠρώτησε μετὰ σπουδῆς ὁ ἰδιοκτήτης.

— Θὰ ἔλθῃ ὀλίγον ἀργότερα, ἀπήντησεν ὁ Βενοᾶ· ἔμεινε ν' ἀγοράσῃ μερικὰ πράγματα διὰ τὴν σημερινὴν ἑορτήν. Καὶ στραφεὶς πρὸς ἐμὲ μ' ἐσύστησεν εἰς τὸν φίλον του.

Εἶτα ἀποταθεὶς πρὸς τὸν κ. Βλανσὲ τὸν ἠρώτησε·

— Ποῦ εἶνε ἡ κόρη σου;

— Ἰδού αὐτή, ἔρχεται.

Φυσικῶς τὸ βλέμμα ἡμῶν ἠκολούθησε τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἰδικοῦ του, καὶ τότε παρετήρησα μίαν τῶν ὡραιοτάτων νεανίδων τὰς ὁποίας δύναταί τις ν' ἀπαντήσῃ. Ἦτο δεκαεπταέτις τὸ πολύ, ξανθή, ῥοδόχρους, λεπτοκαμωμένη, εὐκίνητος... ἀγγλικὴ ζωγραφία, νηρηΐς.

Καὶ ἐν τούτοις οὐδ' ὁ ἐλάχιστος καλλωπισμὸς προσέθετέ τι εἰς τὸ γόητρον ὅπερ διέχεε περὶ αὐτήν. Τὴν κατελάβομεν ἐξ ἀπροόπτου, ἐξερχομένην, οὕτως εἰπεῖν, τῆς παρθενικῆς αὐτῆς κλίνης. Ἐφόρει ἁπλῆν ἐσθῆτα, ἐπὶ δὲ τῶν κινουμένων ὤμων αὐτῆς κατέπιπτεν ἡ πλουσία κόμη της. Ἐκράτει εἰς χεῖρας στέφανον ἐξ ἀνθέων, ἐρ' ὧν ὑπῆρχεν ἔτι ἡ πρωϊνὴ δρόσος.

— Κακοκόριτσο! ἀνέκραξεν ὁ πατήρ, πῶς τολμᾷς νὰ παρουσιασθῇς; τοιουτοτρόπως τοιαύτην ἡμέραν, τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου σου...

— Μὲ συγχωρεῖτε, πατέρα, εἶπεν ἡ νέα, ἧς τὸ πρόσωπον ἔλαβε χρῶμα ὡραιότερον ὅλων τῶν ῥόδων τοῦ κήπου, μὲ συγχωρεῖτε! Θὰ φορέσω ἀμέσως τὸ ἄσπρον μου φόρεμα καὶ ἐπιστρέφω.

Καὶ ἔφυγεν.

Ἐν τούτοις ὁ ἀγαθὸς Βλανσὲ ἠθέλησε νὰ ζητήσῃ ἀφ' ἡμῶν συγγνώμην διὰ τὴν θυγατέρα του.

— Σιώπησε! ἀνέκραξεν ὁ Βενοᾶ· ἐξ ἐναντίας, πρέπει νὰ τὴν εὐχαριστήσωμεν διότι ἐπαρουσιάσθη τοιουτοτρόπως, ὅσον δὲ τὸ κατ' ἐμέ, ἔγεινα κατὰ εἴκοσιν ἔτη νεώτερος. Ἡ κόρη σου εἶνε ἡ ζῶσα περίληψις τῆς ὡραίας αὐτῆς ἡμέρας, εἶνε ἀληθινὴ πρωΐα τοῦ Ἀπριλίου!

Ὁ εὐτυχὴς πατὴρ ἀπήντησε μειδιῶν ὑπερηφάνως, καὶ μᾶς ὡδήγησεν εἰς τὴν οἰκίαν διὰ νὰ καπνίσωμεν καὶ νὰ πίωμεν ἓν ποτήριον μαδέρας.

— Λοιπόν, εἶπον πρὸς τὸν Βενοᾶ βαδίζοντα πλησίον μου, εἶμαι προσκαλεσμένος εἰς γάμον;...

— Καὶ σὲ βεβαιῶ ὅτι ὁ γάμος θὰ εἶνε εὔθυμος.

— Τὸ πιστεύω ἂν νύμφη εἶνε ἡ ἀξιέραστος ἐκείνη νέα.

— Εἶνε ἡ ἰδία.

— Καὶ ποῦ εἶνε ὁ γαμβρός;

— Θὰ τὸν ἴδῃς ἀργότερα.

— Ἔστω! Ἀλλὰ σὲ προειδοποιῶ ὅτι θὰ ἦμαι δύσκολος διότι διὰ τοιοῦτον θησαυρὸν ἀπαιτεῖται ἀνάλογος σύζυγος.

— Ἔσο ἥσυχος· ὁ γαμβρὸς εἶνε ἄξιος τῆς νύμφης!

— Εἶνε λοιπὸν γάμος ἐξ ἔρωτος;

— Ἀκριβῶς.

— Ἀ! τόσο τὸ καλλίτερον... Καὶ ἀγαπῶνται πρὸ πολλοῦ;

— Πρὸ δεκαπέντε ἐτῶν!

— Ἀλλά!...

— Δὲν πιστεύεις λοιπὸν τοὺς ἔρωτας τῶν παιδίων;

— Ἀνέγνωσα τὰ *κατὰ Παῦλον καὶ Βιργινίαν* ἐν τούτοις...

— Θέλεις νὰ σοῦ ἀναγνώσω ἓν κεφάλαιον τὸ ὁποῖον ἐλησμονήθη;... αὐτὸ βέβαια δὲν ἀξίζει ὅσον τὰ ἄλλα... ὁπωσδήποτε ὅμως, ἕως ὅτου νὰ ἑτοιμασθῇ τὸ πρόγευμα;...

— Σὲ ἀκούω εὐχαρίστως.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ Βλανσὲ μᾶς ἀφῆκε πρὸς στιγμὴν ἐπίαμεν ἐν ποτήριον μαδέρας, ἠνάψαμεν τὰ σιγάρα μας ὁ δὲ Βενοᾶ ἤρχισεν.

**

— Ἔχω, φίλε μου, ἕνα υἱόν, τὸν ὁποῖον δὲν σοῦ ἐπαινῶ διὰ μακρῶν, διότι θὰ ἔκαμνα κατάχρησιν τῆς πατρότητός μου. Σοῦ λέγω μόνον ὅτι ἦτο ὡραῖον καὶ ἀξιαγάπητον παιδίον.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν δὲν ἦμην ἀκόμη πλούσιος, ἀλλ' εἰργαζόμην διὰ νὰ γίνω. Κατῴκουν εἰς Χάβρην, ὁ δὲ υἱός μου Ἰούλιος εἶχε πολλοὺς φίλους καὶ ἰδίως μίαν φίλην.

Ἦτο θυγάτηρ φίλου καὶ γνωστοῦ μου, τὰ δὲ παιδία μας, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἐμεγάλωσαν ὁμοῦ. Ὅταν ἡ Βαλεντίνη ἤρχισε νὰ περιπατῇ, ὁ Ἰούλιος, ὀλίγον μεγαλείτερος αὐτῆς, τὴν ἐστήριζε, τὴν ὡδήγει καὶ ὑπερησπίζετο τὴν φιλτάτην μικρὰν γειτόνισσάν του. Αἱ πρῶται συγκινήσεις των, τὰ πρῶτα παιγνίδιά των, τὰ πρῶτά των δάκρυα, τὸ πρῶτόν των μειδίαμα, τὰ πάντα ὑπῆρξαν πρὸς αὐτὰ κοινά. Πάντοτε ἦσαν ὁμοῦ. Ὅταν ἠκούομεν τὰς περιχαρεῖς φωνὰς τῆς Βαλεντίνης, ἠκούομεν ἀμέσως καὶ τὰς τοῦ Ἰουλίου. Τὸ ἑσπέρας εἰς τὴν παραλίαν ὅταν ἔβλεπέ τις τὴν μαύρην κόμην τοῦ τρέχοντος Ἰουλίου, ἦτο βέβαιος ὅτι θὰ ἔβλεπεν ἀμέσως καὶ τὴν ξανθὴν τῆς Βαλεντίνης.

Πρὸ ὀλίγου ἀνέφερες περὶ τοῦ Παύλου καὶ τῆς Βιργινίας· εἰς Χάβρην ὅλοι τὰ ὠνόμαζαν τοιουτοτρόπως, καὶ ἐπειδὴ εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην ὑπάρχει τὸ ἄγαλμα τοῦ διασήμου πατριώτου μας Βερναρδίνου Σαιμπιέρου, πρὸ τῶν ποδῶν δὲ αὐτοῦ καλλιτέχνης ἔθεσε τὰ δύο παιδία, τὰ ὁποῖα εἶνε οἱ ἥρωες τοῦ ἀμιμήτου αὐτοῦ βιβλίου, πολλάκις ὅταν διεβαίνομεν ἐκεῖθεν μὲ τὰ δύο παιδία, παρετηρούσαμεν αὐτὰ καὶ τὰ ὀρειχάλκινα ὅπως ἀποκαταστήσωμεν μεταξὺ τῶν τεσσάρων ἀόριστον καὶ παιδικὴν ἀδελφοποίησιν. Πολλάκις ἠκούσαμεν τοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ νὰ λέγωσι δεικνύοντες τὸν Παῦλον καὶ τὴν Βιργινίαν· «Ὁ Ἰούλιος καὶ ἡ Βαλεντίνη!».

Πραγματικῶς ὅλοι τὰ ἐγνώριζον, τὰ ἐθαύμαζον, τὰ ἠγάπων. Εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ σοῦ εἰπῶ ὅτι ἦσαν ὡραιότατα· ἦσαν δύο χερουβεὶμ.

Ἐπέρασαν ὀλίγα ἔτη. Ἡ Βαλεντίνη ἦτο ἓξ ἐτῶν ὁ δὲ Ἰούλιος ὀκτώ. Ἡ δεσποινὶς ἦτο ἤδη φιλάρεσκος ὁ δὲ κύριος ἤρχισε νὰ γίνεται φιλόφρων. Μὴ μειδιᾷς!... Ὅσον ἀθῶαι, ὅσον ἁγναί, ὅσον ἀγγελικαὶ καὶ ἂν ἦσαν αἱ τρυφερότητες αὐτῶν, ἐντοσούτῳ ἦτον ἤδη ἔρως.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἔγεινεν εἰς γάμος πλησίον μας. Ὁ Ἰούλιος ἦτο παρὼν ὅτε ὁ μελλόνυμφος ἔδωκε τὰ δῶρα πρὸς τὴν μελλόνυμφον.

— Μπᾶ! εἶπε τὸ παιδίον, ὅταν ἀγαπᾷ κανεὶς μίαν νέαν καὶ θέλει νὰ τὴν νυμφευθῇ, τῆς δίδει δῶρα;

— Αὐτὴ εἶνε συνήθεια, εἶνε φιλοφροσύνη, ἀπήντησε κάποιος.

— Ἀ! εἶπεν ὁ Ἰούλιος ἀνοίγων ὑπερμέτρως τοὺς ὀφθαλμούς.

— *Τσακπινάκι!* εἶπον αἴφνης.

Καὶ ἐπροσποιήθην ὅτι τοῦ δίδω δύο φιλικὰ κολαφίσματα.

Ὁ Ἰούλιος ἔγεινε σκεπτικός. Ἡ Βαλεντίνη ἵστατο ἐκεῖ που πλησίον, τὸ δὲ παιδίον ἐνῷ ἐσκέπτετο τὴν παρετήρει.

— Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἡ Βαλεντίνη εἶχε μίαν ὡραίαν *κούκλαν* τὴν ὁποίαν ὠνόμαζε *μὶς Ῥοζαλίαν*. Ἡ μὶς Ῥοζαλία εἶχεν ὅλα τὰ φορέματά της ἀλλὰ τῆς ἔλλειπε τὸ καπέλο.

Αὐτὸ τὸ καπέλον ἡ Βαλεντίνη τὸ εἶχε ζητήσει εἰς μάτην ἀπὸ τὴν μητέρα της, ὡς ἐκ τούτου δὲ μεγάλως τὸ ἐπεθύμει. Τὴν προτεραίαν ἀκόμη εἶχεν εἰπεῖ πρὸς τὸν Ἰούλιον·

— Εἶμαι πολὺ δυστυχής· ἡ μαμὰ δὲν θέλει νὰ μοῦ δώσῃ ἕνα καπέλο διὰ τὴν μὶς Ῥοζαλίαν. Δὲν θὰ γελάσω ποτὲ ἂν δὲν μοῦ δώσῃ αὐτὸ τὸ καπέλο.

Καὶ ἐνῷ ἔλεγεν αὐτὰ ὑπῆρχον δάκρυα εἰς τοὺς μεγάλους κυανοῦς ὀφθαλμούς της, ἡ δὲ φυσιογνωμία της ἐξέφραζεν ἀπελπισίαν, ἀνυπομονησίαν, ἐπιθυμίαν!...

Ταῦτα πάντα ἐσκέπτετο ὁ Ἰούλιος εἰς τὴν ἄλλην τῆς αἰθούσης ἄκραν. Αἴφνης ἀνεσκίρτησεν ὡς νὰ συνέλαβεν αἰφνιδίαν ἰδέαν καὶ ἐξηφανίσθη τρέχων.

Ἐκεῖ πλησίον εὑρίσκετο ἡ *μοδίστρα* τῆς γυναικός μου, ὁ δὲ Ἰούλιος εἰσῆλθε τολμηρῶς εἰς τὸ κατάστημά της καὶ τῇ εἶπε·

— Κυρία, κάμνετε καὶ καπελάκια διάκοῦκλες;

— Βέβαια, μικρέ μου, ἀπεκρίθη ἡ μοδίστρα ἀπορήσασα διὰ τὴν ἐρώτησιν.

— Ἀ! εἶπεν ὁ Ἰούλιος, καὶ πόσα πέρνετε δι' ἕνα καπέλο κούκλας;

— Κατὰ τὸ καπέλο, φίλε μου.

— Θέλω ἕνα καπέλο πολὺ εὔμορφο, τὸ πλουσιώτερο καὶ νὰ ἦνε καὶ τῆς τελευταίας *μόδας*. Πόσο θὰ κοστίσῃ;

— Διὰ τοὺς ἄλλους θὰ κοστίσῃ πέντε φράγκα, ἀπήντησεν ἡ μοδίστρα χαμογελῶσα διὰ τὴν σοβαρότητα τοῦ νέου πελάτου της· ἀλλὰ διὰ σᾶς, κύριε Ἰούλιε, διὰ νὰ σᾶς κάμω *μουστερῆ*, θὰ κοστίσῃ μόνον δύο καὶ ἥμισυ φράγκα.

— Δύο καὶ ἥμισυ φράγκα;

— Ναί!

— Λοιπόν! περιμείνατέ με... Θὰ ἐπιστρέψω.

Ταῦτα εἰπὼν ἐχαιρέτησεν εὐγενῶς, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ ἐργαστήριον καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὴν οἰκίαν ἀνέβη ταχέως εἰς τὸ δωμάτιόν του.

Ἦτο ἐκεῖ ὁ *κουμπαρᾶς* του.

Διὰ νὰ κάμῃ γρηγορώτερα ὁ Ἰούλιος τὸν ἔσπασε.

Δυστυχία! φρικτή, μεγάλη δυστυχία!... Ἐντὸς αὐτοῦ ὑπῆρχον μόνον ἕνα φραγκον καὶ ἑβδομῆντα λεπτά.

Ὁ μικρὸς ἐστάθη ἀπολιθωμένος.

Οὐχ ἧττον συνελθὼν εἰς ἑαυτὸν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν μοδίστραν.

— Κυρία, τῇ εἶπε περίλυπος, ἠμπορεῖτε νὰ μοῦ κάμετε τὸ ὡραῖον καπέλον μὲ ἕνα φράγκον καὶ ἑβδομῆντα λεπτά;... δὲν ἔχω περισσότερα.

Καὶ διετύπωσε τὴν πρότασιν ταύτην μὲ βλέμμα τόσῳ παρακλητικόν, ὥστε θὰ συνεκινεῖτο καὶ τίγρις.

Ἀλλ' ἡ μοδίστρα ἀρεσκομένη εἰς τὸν ἀστεϊσμόν, καὶ θέλουσα νὰ διασκεδάσῃ ἐπροσποιήθη ὅτι ἀντιστέκεται.

— Ἀδύνατον! ἀπεκρίθη μὲ σοβαρότητα, σοῦ ἔκαμα ἔκπτωσιν πενῆντα τοῖς ἑκατόν, μοῦ εἶνε ἀδύνατον νὰ κάμω μεγαλειτέραν.

— Λοιπόν, ἐπιμένετε εἰς τὰ δύο καὶ ἥμισυ φράγκα;

— Οὔτε λεπτὸν ὀλιγώτερον.

— Ἀ!...

Καὶ ὁ Ἰούλιος ἔφυγε περίλυπος· ἀλλ' αἴφνης σταματᾷ, τὰ χείλη του μειδιοῦν, τὸ δὲ βλέμμα του ἐξακοντίζει ἀστραπάς. Ἐν τῷ παιδικῷ ἐγκεφάλῳ του τῷ ἐπῆλθεν αἰφνιδία ἰδέα. Ταυτοχρόνως στρέφεται καὶ διευθύνεται ὑπερηφάνως εἰς τὸ ἐργαστήριον.

— Κυρία, ἐρωτᾷ, πότε θὰ εἶνε ἕτοιμο τὸ καπέλον;

— Τὴν ἐρχομένην Κυριακήν.

— Καλά! Ἀρχίσετέ το καὶ νὰ εἶνε πολὺ ὡ-

ραῖον! Τὴν Κυριακὴν τὸ πρωὶ θὰ σᾶς φέρω τὰ δύο καὶ ἥμισυ φράγκα σας.

Καὶ ἀπεσύρθη.

Ἦτο Τετάρτη. Τὰς δύο ἑπομένας ἡμέρας ὁ υἱός μου ἐστρέφετο περὶ ἐμὲ ὡσεὶ θέλων νὰ μοῦ ζητήσῃ τι ἀλλὰ μὴ τολμῶν. Βεβαίως ἂν μοῦ ἐζήτει ὀγδοήκοντα λεπτὰ δὲν θὰ ἠρνούμην, ἀλλ' ὁ Ἰούλιος δὲν ἐννοοῦσε τοῦτο. Ἤθελε ν' ἀγοράσῃ τὸ καπέλο μὲ χρήματα καθαρῶς ἰδικά του, καὶ ἰδοὺ τί ἐπενόησεν.

Ὁσάκις κανὲν δόντι του ἐκινεῖτο τοῦ ἔδιδα ἕνα φράγκον διὰ νὰ σταθῇ νὰ τοῦ τὸ ἐκβάλω. Σημείωσε ὅτι τὰ δεύτερα δόντια τότε μόνον φυτρώνουν καλῶς ὅταν τὰ πρῶτα ἐκριζωθοῦν ἐγκαίρως. Πολλάκις ἤδη τὸ μικρὸν τοῦτο δρᾶμα τοῦ 'δοντιοῦ παρεστάθη μεταξὺ τοῦ υἱοῦ μου καὶ ἐμοῦ. Ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν καὶ οἱ δύο γενναιότητα. Ἐγὼ κατώρθωνα νὰ φαίνωμαι γενναῖος, ἀλλ' ὁ Ἰούλιος, μολονότι ἀντημείβετο, ἐφοβεῖτο τρομερά.

Ἐξεπλάγην λοιπὸν μεγάλως ὅταν τὸ ἑσπέρας τοῦ Σαββάτου πλησιάσας με μοῦ εἶπε·

— Πατεράκη, κουνιέται ἕνα δόντι μου· πρέπει νὰ μοῦ τὸ βγάλῃς ἀμέσως.

Ἠθέλησα νὰ βεβαιωθῶ περὶ τοῦ πράγματος. Τὸ 'δόντι τὸ ὁποῖον μοῦ ἐδείκνυε μόλις ἐκινεῖτο ὑπὸ τὸν δάκτυλόν μου.

— Δὲν εἶνε ἀκόμη ἀνάγκη, εἶπον· ἂς περιμείνωμεν!

— Ὄχι, ἀνέκραξε ζωηρῶς τὸ παιδίον μὲ ἦθος ἀποφασιστικόν, ὄχι· τώρα αἰσθάνομαι ὅτι ἔχω γενναιότητα· νὰ μοῦ τὸ βγάλετε τώρα! Ὑστερώτερα θὰ φοβοῦμαι. Τὸ δόντι μου κουνιέται, πατεράκι μου, σᾶς κάμνω ὅρκον· κουνιέται πολύ. Σᾶς παρακαλῶ... βγάλτε το... γρήγορα... γρήγορα...

Καὶ ἐκάθισεν εἰς τὰ γόνατά μου, μὲ παρεκάλει, μὲ ἐχαϊδευεν, ἐλάμβανε τὴν χεῖρά μου καὶ τὴν ἔβανεν ὁ ἴδιος μεταξὺ τῶν μικρῶν ῥοδοχρόων σιαγόνων του. Τέλος, τόσον παρεκάλεσε καὶ ἐπέμενεν ὥστε ἐνέδωκα.

Τὸ 'δόντι ἀπεσπάσθη.

Ὁ μικρὸς οὔτε ἐδίστασεν, οὔτε ἐκραύγασε.

Μόνον τὸ πρόσωπόν του ὠχρίασεν, ἔκαμε ταχὺν μορφασμὸν ὡς ἐκ τοῦ πόνου, νομίζω δὲ ὅτι τὸν ἀκούω ἀκόμη ψιθυρίζοντα·

— Εἶνε διὰ τὴν Βαλεντίνην!

— Τί λέγεις; τὸν ἠρώτησα ἔκπληκτος.

— Τίποτε, πατέρα,... τίποτε... Δόσατέ μου, σᾶς παρακαλῶ, τὸ φράγκον μου!...

Καὶ τὸ ἡρωϊκὸν παιδίον μοῦ ἔτεινε τὴν χεῖρα.

Πόσον θὰ τὸν ἐναγκαλιζόμην, φίλε μου, κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἂν ἐμάντευα τὸ μυστικόν του! Ἀλλὰ τὸ ἔμαθον ἀργότερα ἀπὸ τὴν σύζυγόν μου, ἡ ὁποία πάλιν τὸ ἐπληροφορήθη ἀπὸ τὴν μοδίστραν. Καὶ ὅμως τὴν ἐπαύριον ἐθαυμάζαμεν χωρὶς συγκίνησιν τὸ ὡραῖον καπέλον τῆς μὶς Ῥοζαλίας.

Ἐν τούτοις ἡ Βαλεντίνη ἦτο περιχαρὴς καὶ εὐγνώμων.

Καὶ ὁ Ἰούλιος!... Πόσον ἔχαιρε καὶ ὑπερηφανεύετο!...

Ἡ εὐτυχία τῆς μικρᾶς φίλης του δὲν ἦτο ἰδικόν του ἔργον; Δὲν τὴν ἐπλήρωσε μὲ τὸ αἷμά του;

Καὶ θ' ἀρνηθῇς τώρα, φίλε μου, ὅτι αὐτὰ τὰ δύο παιδία δὲν ἦσαν προωρισμένα τὸ ἓν διὰ τὸ ἄλλο; Θὰ εἰπῇς ὅτι δὲν ἦτον ἤδη ἔρως;

**

Καὶ ὁ ἀγαθὸς Βενοᾶ ἐσιώπησεν, ὑψώσας δὲ πρός με τοὺς ὀρθαλμοὺς αὐτοῦ ἐφαίνετο περιμένων τὴν ἀπάντησίν μου.

— Καὶ τὸ τέλος τῆς ἱστορίας;... εἶπον, μετὰ ταῦτα ἐρχόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα.

Ἀντὶ πάσης ἀπαντήσεως ὁ Βενοᾶ μοὶ ἔνευσε νὰ τὸν ἀκολουθήσω εἰς τὸ παρακείμενον δωμάτιον, καὶ μὲ πονηρὸν ἦθος ἀπεκάλυψε τὴν προῖκα τῆς δεσποινίδος Βλανσέ!

Ἄνωθεν τῶν πλουσίων δώρων τοῦ μελλονύμφου εὑρίσκετο μικρὸν κιβώτιον.

— Ἄνοιξέ το ὁ ἴδιος, μοῦ εἶπεν ὁ Βενοᾶ.

Ἐντὸς τοῦ κιβωτίου ὑπῆρχε πιλίδιον κούκλας, καὶ ἓν δακτυλίδιον, τοῦ ὁποίου ἡ σφενδόνη ἐφαίνετο ἐν πρώτοις ὅτι ἦτο μικρὸν ὀπάλλιον ὀλίγῳ ἀμαυρόν.

— Εἶνε τὸ 'δόντι, εἶπεν ὁ Βενοᾶ... καὶ τὸ ὡραῖον καπέλον τῆς μὶς Ῥοζαλίας.

Εἶτα δεικνύων μοι διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ τὴν δεσποινίδα Βλανσέ, ἥτις κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἤρχετο ἐπίσης ὡραία ἐν τῇ νυμφικῇ αὐτῆς στολῇ ὅσον καὶ ἐν τῇ πρωϊνῇ ἀτημελήτῳ:

— Ἰδοὺ ἡ Βαλεντίνη, προσέθηκε.

Τέλος, λαβὼν τὴν κεφαλήν μου μεταξὺ τῶν δύο χειρῶν του διὰ νὰ μὲ στρέψῃ πρὸς τὸ παράθυρον, μοῦ ἔδειξεν ἕνα δόκιμον τοῦ ναυτικοῦ ἐρχόμενον ἐν σπουδῇ εἰς τὴν οἰκίαν.

Ἰδοὺ καὶ ὁ υἱός μου, εἶπεν, ἰδοὺ ὁ Ἰούλιος!

— Βενοᾶ, εἶπον καὶ ἐγώ, ἔχεις δίκαιον! Αὐτὸ τὸ ὀδόντι εἶνε πολύτιμον φυλακτήριον... θὰ φέρῃ πρὸς αὐτοὺς εὐτυχίαν!

Ch. Deslys.

Ἡ ἠθικὴ ἀνανδρία καταδεικνύεται καὶ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ καὶ ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ. Ἤδη ὅτε τὰ πλήθη ἀσκοῦσι πολιτικὴν ἐξουσίαν, τάσις γενικὴ ὑπάρχει πρὸς περιποίησιν αὐτῶν καὶ κολακείαν· ὁμιλοῦσι πρὸς αὐτὰ διὰ λόγων γλυκέων. Προτιμῶσι νὰ φανῶσιν ἄνευ ἀρχῶν μᾶλλον παρὰ ἀντιδημοτικοί! Τοῦτο δὲ διότι εἶνε εὐκολώτερον διά τινας νὰ κύπτωσι καὶ κολακεύωσι, παρὰ νὰ φανῶσι μεγάλοι, ἀποφασιστικοὶ καὶ μεγαλόψυχοι. (Σμαΐλς).

ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΗΜΩΝ ΣΧΟΛΕΙΑ

Τὸ τεῦχος τῶν ἐκθέσεων «τῶν κατὰ τὸ 1883 πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀποσταλέντων ἐκτάκτων ἐπιθεωρητῶν» πολλῷ μείζονος προσοχῆς ἦτο ἄξιον, ἡ δ' ἐξ αὐτοῦ ὀδυνηρὰ παραχθεῖσα ἐντύπωσις δὲν ἔπρεπε νὰ καλυφθῇ ὑπὸ τοῦ ματαιοσχόλου θορύβου τῶν βουλευτικῶν ἐξελέγξεων καὶ τῆς περὶ τὴν πολιτικὴν μανίας. Ἡμέραν τινὰ αἴφνης μανθάνομεν ὅτι ἡ κρηπὶς τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀγωγῆς καταρρέει σεσηπυῖα, ὅτι δημοτικὴν παίδευσιν, περὶ ἧς ἅμα τῇ ἐλεύσει αὐτοῦ ὡς περὶ πρώτης τοῦ ἔθνους ἀνάγκης εἶχε μεριμνήσει ὁ ἀείμνηστος Καποδίστριας, δὲν ἔχομεν, ὅτι σχολεῖα δημιουργὰ τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου ὡς ἐκεῖνα ὑπὲρ τὰς θύρας τῶν ὁποίων ἀνήρτησεν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας τὰς δάφνας τῶν κατὰ τῆς Γαλλίας νικῶν, δὲν ἔχομεν, ὅτι ἔχομεν δὲ ἀντὶ σχολείων τρώγλας καθύγρους καὶ δυσώδεις, ἐν αἷς ἀντὶ ἐντόμων διαιτῶνται ἑλεεινά τινα τήν τε περιβολὴν καὶ τὸ ἦθος ὄντα, ἄξεστα, ἀμαθῆ, ἔχοντα ἔργον νὰ ξηραίνωσι τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῶν ἑλληνοπαίδων, ν' ἀποκτηνῶσι καὶ ἀποθηριῶσι τὴν μέλλουσαν γενεὰν— μανθάνομεν, λέγω, ταῦτα πάντα, καὶ δὲν ῥηγνύομεν κραυγὴν ἐσχάτου κινδύνου καὶ δὲν ἐξεγειρόμεθα ὑπ' αὐτοῦ κἂν τοῦ παγκοίνου τῆς αὐτοσυντηρησίας συναισθήματος, ὑπεσκαμμένα βλέποντες τὰ θεμέλια τοῦ ἐθνικοῦ οἰκοδομήματος καὶ κλονουμένην ἐπ' αὐτῶν τὴν Ἑλλάδα!...

Ἐφυλλομέτρησαν ἄρά γε τὰς ἐκθέσεις ταύτας οἱ βουλευταὶ ἡμῶν, τὰς μετὰ τηλικαύτης παρρησίας ἀποκαλυπτούσας τὴν ἀπελπιστικὴν ἐλεεινότητα τῆς δημοτικῆς παρ' ἡμῖν ἐκπαιδεύσεως; Ἂν οὐχί, ἂς λάβωσι τὸν κόπον νὰ τὰς ἀναγνώσωσι· εἶνε κατάμεστοι ζωηροτάτων περιγραφῶν, εὔθυμοι μόνον δὲν εἶνε, ἀλλὰ δὲν βλάπτει· ἐνέχει καὶ τὸ θλιβερὸν τὴν τέρψιν αὐτοῦ· ἑκατοντάδες Ἑλλήνων ἀγοράζουσι μετὰ τοῦ εἰσιτηρίου των τὸ δικαίωμα νὰ κλαύσωσιν ὡς νήπια ἐν τοῖς ὑπαιθρίοις θεάτροις διὰ τὰς φαντασιώδεις δυστυχίας τῶν ἡρωΐδων τοῦ Δεννερῆ· ἂς ἀναγνώσουν ὀλίγον καὶ τὰς ἐκθέσεις ταύτας, ἀφοῦ τόσον ὀρέγονται σπαραξικαρδίων θεαμάτων· θὰ εὕρωσιν ἐν αὐταῖς ἀληθῆ, οὐχὶ ψευδῆ, ἀφορμὴν δακρύων, θὰ νομίζωσιν ὅτι ἀναγινώσκουσι μυθιστόρημα τῆς πραγματικῆς σχολῆς· ὄντως, εἰς τὰς φοβερὰς σελίδας τῶν ἐκθέσεων τούτων ἄκων ἀναμιμνήσκεταί τις τῶν ἀμειλίκτων, σκληρῶν ἐν τῇ ἀληθείᾳ καὶ λεπτομερείᾳ αὐτῶν περιγραφῶν τῆς ἀνθρωπίνου ἀθλιότητος, εἰς ἃς ἐνασμενίζουσιν οἱ σύγχρονοι μυθιστοριογράφοι· ἡ ἀνάγνωσις των εἶνε ὀδυνηρά, πιέζει ὡς ἐφιάλτης τὴν καρδίαν· τὸ βαρὺ καταλαμβάνον τὸν ἀναγνώστην συναίσθημα εἶνε κρᾶμα ἀπογοητεύσεως περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος, ἀγανακτήσεως κατὰ τῆς ἀσυνειδησίας τῶν ἀνέκαθεν διευθυνόντων τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἡμῶν, οἴκτου βαθέος πρὸς τοὺς τλήμονας διδασκάλους, καὶ ἀσθενοῦς ἐλπίδος περὶ θεραπεύσεως τοῦ κατατρύχοντος νοσήματος, διότι πιθανὸν ἕνεκα τῆς ὀξύτητος αὐτοῦ καὶ μόνης ἐν τέλει ν' ἀναγκασθῶμεν νὰ δείξωμεν τὴν βραδεῖαν προνοητικότητα τῶν χωρικῶν, οἵτινες προσφεύγουσιν εἰς τὸν ἰατρὸν ἐν ἐσχάτῳ πλέον κινδύνῳ.

Ἰδοὺ μὲ ποῖον πόνον περιγράφει τὴν ἀθλιότητα τῆς δημοτικῆς ἡμῶν ἐκπαιδεύσεως προοιμιαζόμενος ὁ δευθυντὴς νῦν τοῦ ἐν Ἀθήναις διδασκαλείου, κ. Χαρίσιος Παπαμάρκου, ἐπιθεωρήσας τὰ ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1883 σχολεῖα:

«Ἐν εὐτυχίᾳ ἐκτάκτῳ 48,10 δρ. λαμβάνουσι κατὰ μῆνα οἱ τῶν κωμῶν δημοδιδάσκαλοι, 62,30 δὲ οἱ τῶν κωμοπόλεων· συνηθέστατα ὅμως λαμβάνουσιν οἱ μὲν μόλις 45, οἱ δὲ μόλις 30 δραχ. κατὰ μῆνα. Ἡ ἐργασία ἣν ἐν τοῖς σχολείοις ἐργάζονται οἱ ταλαίπωροι οὗτοι δημοδιδάσκαλοι θὰ ἦτο ἄδικον καὶ παράλογον, ἐὰν ἀπῄτει τις νὰ ἦτο πολλῷ βελτίων τῆς ὑπαρχούσης, ἤτις γενικῶς εἰπεῖν, κακὴ οὖσα, εἶνε ἐν τούτοις ὅλως ἀνάλογος πρὸς τὴν θέσιν, ἣν ἐν τῇ κοινωνίᾳ κατέχουσι καὶ οἱ τῶν εὐτελεστάτων ὑπηρετῶν καὶ τῶν χυδαιοτάτων ἱπποκόμων καὶ μαγείρων γλισχρότερον μισθοδοτούμενοι ἀξιολύπητοι τῆς Ἑλλάδος δημοδιδάσκαλοι. Ἐὰν δὲ εἰς ταῦτα προσθέσῃ τις καὶ τὴν παντελῆ εἰς τὴν ἑαυτῶν τύχην ἐγκατάλειψιν αὐτῶν, τὴν παντοδαπὴν ἐξάρτησιν αὐτῶν ἐκ πολυμόρφων ἀρχῶν, τὴν ἔλλειψιν παντὸς μέσου διδακτικοῦ, τὴν ἄτακτον καὶ ἐλλιπῆ φοίτησιν τῶν ὀλιγίστων ἑλληνοπαίδων τῶν φοιτώντων εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα, τῶν διδακτηρίων τὴν ἀπαράμιλλον ἐλεεινότητα, τῶν διδακτικῶν βιβλίων τὴν ἀκαταλληλότητα, τὴν οὐδαμῶς οὐδέποτε κτηθεῖσαν διδασκαλικὴν αὐτῶν παιδείαν, τὰς παντοδαπὰς περιυβρίσεις καὶ ἐξευτελισμοὺς καὶ προπηλακισμοὺς καὶ ἀπειλὰς πάντων καὶ πασῶν, λογικὴν μὲν καὶ σφόδρα φυσικὴν θὰ εὕρῃ τὴν ἄμετρον ἐλεεινότητα τοῦ κρηπιδώματος τούτου τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν εὐημερίας, τῶν δημοτικῶν σχολείων, θαυμασμοῦ δὲ πολλοῦ ἄξιον καὶ ἐλπίδων χρηστῶν πάροχον τὸ φαινόμενον, καθ' ὃ ὑπάρχουσι καὶ τινες δημοδιδάσκαλοι, καὶ ἐν τοιούτοις κακοῖς ἀναστρεφόμενοι, ἄξιοι ἐπαίνων καὶ σεβασμοῦ ἐπὶ τῇ ἀγαθῇ ἐν τοῖς τοιούτοις σχολείοις ἐργασίᾳ αὐτῶν».

Ἀποδεικνύων δὲ ὅτι περὶ τῆς στέγης τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀγωγῆς ἐφιλοτιμήθημεν νὰ μεριμνήσωμεν πρὶν μεριμνήσωμεν περὶ τῶν θεμελίων αὐτῆς, ἐπάγεται τὰ ἑξῆς εἰκονικώτατα:

«... Παρὰ τὴν γοητευτικῶς λαμπρὰν φύσιν τῆς ἑλληνικῆς γῆς τὰ ῥυπαρὰ καὶ ἑτοιμόρροπα καὶ δυσώδη καὶ ὀχληρῶν ζωυφίων κατάμεστα διδακτήρια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· παρὰ τὴν σπιν-

θηρίζουσαν καὶ στίλβουσαν εὐφυΐαν τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας διδάσκαλοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αὐχμηρὸς καὶ ὑπάγροικοι καὶ ἀπαίδευτοι, διδακτικὰ ὄργανα ἐλλιπέστατα καὶ ῥυπαρώτατα, βιβλία διδακτικὰ ἀνελλήνιστα, μέθοδοι διδακτικαὶ ἀψυχολόγητοι, παιδευτικοὶ τρόποι οὐχὶ πάντοτε οἱ ἀνθρωπικώτεροι· παρὰ τὸν διάθερμον ζῆλον καὶ τὴν ἄπλαστον ἀνθρωπίνην εὐγένειαν ἐνίων σεβασμίων διδασκάλων ἐφορευτικαὶ ἐπιτροπαὶ ἀμαθεῖς καὶ ὑβριστικαί, δήμαρχοι καὶ βουλευταὶ ἀπαιτητικοὶ καὶ ψυχροί, γονεῖς τῶν μαθητῶν ἄκοσμοι, ταμίαι καὶ τοκογλύφοι ἀκάρδιοι· παρὰ τὰς καταχρύσους στολὰς ἐνίων ὑπαλλήλων τοῦ Κράτους τὰ ῥάκη τοῦ δημοδιδασκάλου, τοῦ οὐδενὸς δευτέρου ὑπαλλήλου τούτου τοῦ Κράτους·... παρὰ τὰς βιβλιοθήκας τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τὰς ὀργανοθήκας τῶν Γυμνασίων καὶ διδασκαλείων καὶ τὰ παντοδαπὰ μουσεῖα, οἱ ἄχρηστοι τῆς ἀναγνώσεως πίνακες τοῦ Κωνσταντινίδου καὶ οἱ ἰσχνοὶ Ἄτλαντες τοῦ Λαζαρίδου κατάστικτοι, αἱ τεθραυσμέναι διδασκαλικαὶ τράπεζαι καὶ τὰ διὰ χονδροειδῶν καὶ ἀκατεργάστων ξύλων ὑποβασταζόμενα ξύλινα καὶ μελάνατα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ σκαμνία, αἱ δῆθεν διδασκαλικαὶ καθέδραι καὶ τὰ δῆθεν τῶν μαθητῶν βάθρα. Βεβαιότατα τὴν πρώτην ἡμέραν μετὰ τὴν ἐκ τῆς δουλείας καὶ τῆς ξενοκρατείας ἀπαλλαγὴν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους τοιαῦτα θὰ ἦσαν τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, διότι οὔτε ἀτελέστερος οὔτε χείρων τοῦ ὑπάρχοντος τύπου αὐτῶν εἶνε δυνατός. Εἰκὼν τῶν νῦν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἑλληνικῇ νήσῳ (τῇ Κερκύρᾳ) σχολείων παρομοία εὑρίσκεται ἐν μὲν τῇ Εὐρώπῃ μόνον ἐν ταῖς σελίσι τῆς ἱστορίας τῆς παιδαγωγίας, ἐν αἷς περιγράφεται ἡ κατάστασις τῶν σχολείων τῆς Γερμανίας ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ Λουθήρου, ἐν δὲ τῇ Τουρκίᾳ ἐν τοῖς ἀκόσμοις καὶ ἀτασθάλοις σχολείοις τῶν χοτζάδων καὶ ἐν ταῖς ῥυπαραῖς καὶ δυσώδεσιν ἀγέλαις τῶν Ῥαββίνων».

Πάντες οἱ ἐπιθεωρηταὶ τῆς τε Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων ὡς ἐκ συμφώνου διὰ μελανωτάτων χρωμάτων περιγράφουσι τὴν ἄκραν ἐλεεινότητα τῶν διδακτηρίων.

«Οἱ μαθηταὶ περιεφέροντο ἀνὰ τοὺς ὁδούς, σημειοῦται ὁ κ. Παπαμάρκου περὶ τοῦ σχολείου Σπαρτίλας· διότι ὁ δήμαρχος δὲν ἐπλήρωνε τὸ ἐνοίκιον καὶ οἱ ἰδιοκτῆται τούτου ἕνεκα ἠρνοῦντο νὰ μισθώσωσιν εἰς αὐτὸν τὰς οἰκίας των. Ἡ δ' εὑρεθεῖσα, ἔνθα νῦν τὸ διδακτήριον, εἶναι κακίστη· ἀριστερὰ τῷ εἰς τὸ διδακτήριον ἀνερχομένῳ διαμένουσι χοῖροι.»

«Τὸ διδακτήριον (Σκριπεροῦ) εἶνε ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν μοχθηρόν, στενόν, ῥυπαρόν, ἄνευ στέγης ἐν τῷ προαυλίῳ τῆς ἐκκλησίας.»

«2800 κατοίκους ἔχει ἡ πλουσιωτάτη αὕτη κωμόπολις (Κορακιάνα τοῦ δήμου Ἀπηλιωτῶν) καὶ ἐν τούτοις μόνον 52 ἀμαθέστατοι καὶ ἀγροικότατοι καὶ σρόδρα ἀνάγωγοι μαθηταὶ φοιτῶσιν εἰς τὸ σαθρὸν καὶ ἑτοιμόρροπον μετὰ σταύλων καὶ ἐλαιοτριβείων συμπεφυρμένον καὶ εἰς τὸ ἀπώτατον μέρος τῆς κώμης κείμενον ἐλεεινὸν καὶ ἄθλιον σχολεῖον αὐτῆς.»

«Ἀρκετὰ μὲν ὑψηλὸν καὶ εὐάερον, κάκιστα δὲ ἀπόζον, ἄστεγον καὶ ἄνευ θυρίδων σχολεῖον τοῦτο (Γαρδελάδων) εἰς ὃ φέρει κλῖμαξ ὑψηλή, σαθροτάτη, ὅλη τρέμουσα ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ ἀνερχομένου.»

«Οὔτε οἱ πενέστατοι καὶ ῥυπαρώτατοι τῶν Ἑβραίων πέμπουσι τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς οὕτως ἄθλια σχολεῖα· οὐδεμία περιγραφὴ δύναται ν' ἀπεικονίσῃ τὴν ἀθλιότητα τοῦ ἐν Ἄφρᾳ σχολείου.»

«Τὸ σχολεῖον τοῦτο (Ἁγίου Ματθαίου) εἶναι ἐκ τῶν χειροτέρων τῆς νήσου· τὸ διδακτήριον εἶνε μὲν εὐάερον, ἀλλὰ πολὺ ὑπόσαθρον καὶ ῥυπαρόν, ἐκ δὲ τῶν διδακτικῶν ὀργάνων ὑπάρχουσι μόνον τέσσαρα κακὰ θρανία καὶ διάφοροι ῥυπαροὶ καὶ ἄχρηστοι πίνακες ἐξ ἀναιδεστάτων ἤλων διὰ ῥυπαρῶν σχοινίων αἰωρούμενοι.

«Τὸ διδακτήριον εἶνε καλὸν (Κάτω Γαρούνα), ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν πληρόνεται τὸ ἐνοίκιον εἰς τὸν ἰδιοκτήτην, οὗτος κατέστησε τὸ ἕτερον τῶν δωματίων αὐτοῦ *ἀχυρῶνα* ».

Ὁ κ. Χ. Πούλιος ἐπιθεωρήσας τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῶν ἐπαρχιῶν Πατρῶν Ἠλείας καὶ Ὀλυμπίας ἀποφαίνεται ὅτι αἱ δημοτικαὶ ἀρχαί... φροντίζουσιν ὡς διδακτήρια νὰ ἐνοικιάζωσιν οἰκίας τῶν φίλων τοῦ κόμματος καταλλήλους μᾶλλον διὰ βόας καὶ χοίρους ἢ διὰ μαθητάς ».

« Τί νὰ εἴπῃ τις περὶ τῶν χωρίων ἐκείνων, ἅτινα οὐδὲ διδακτήριον ἔχουν, καὶ ἐν οἷς ἡ διδασκαλία γίνεται ἐν ὑπαίθρῳ!» γράφει ὁ ἐπιθεωρητὴν τῶν σχολείων τῆς ἐπαρχίας Ἄρτης κ. Στέφανος Ρώσσης.

Τὸ διδακτήριον Μεγαλοπόλεως κατὰ τὸν ἐπιθεωρητὴν τῶν σχολείων τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας κ. Ι. Κοφινιώτην, εἶνε μὲν ὁπωσοῦν κατάλληλον, ἀλλὰ δυστυχῶς πολλάκις χρησιμεύει ὡς κατάλυμα τῶν ἐκεῖθεν διερχομένων στρατιωτῶν συνοδευόντων καταδίκους μεταφερομένους δι' ἄλλας φυλακὰς τοῦ Κράτους.

«Τὸ διδακτήριον τῶν θηλέων (Φαλαισίας) μόλις χρησιμεύει ὡς κατοικία ἐπαίτου τινός, ἢ πρὸς τόσῳ ὑψηλὸν σκοπόν. Στενὸν καὶ ἐστερημένον καὶ αὐτῶν τῶν βάθρων».

Περὶ τῶν διδακτηρίων τῆς ἐπαρχίας Ναυπακτίας, ἧς τὰ σχολεῖα ἐπεθεώρησε, ὁ κ. Κωνστ. Λεοντίου γράφει : « Τὰ διδακτικὰ καταστήματα, μὴ ἐξαιρουμένων οὔτε τὰ τῶν πρωτευουσῶν τῶν ἐπαρχιῶν, ἦνε ἀνάξια λόγου ὡς πάντα ἑτοιμόρροπα, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν χωρίων εἶνε τοιαῦτα ὥστε ἀπορῶ ἂν οἱ κ. κ. δήμαρχοι καὶ πάρεδροι ἀντὶ τῶν μαθητευομένων ἤθελον εὐχαριστοῦνται νὰ ἐγκλείωσιν ἐν αὐτοῖς τὰ ὑποζύγιά των, διότι καὶ παραθυροφύλλων καὶ στέγης τὰ πλεῖστα στεροῦνται, εἰς δὲ τοὺς τοίχους τοιαῦτα ῥήγματα καὶ ὀπαὶ ὑπάρχουσιν, ὥστε πανταχόθεν καὶ ἡ βροχὴ καὶ ὁ ψυχρὸς βορρᾶς καὶ ὁ ἥλιος ἀνέτως προσβάλλουσι τῶν κτιρίων τὰ ἔνδον ».

« Ἀπὸ τῶν σχολείων ἀρχόμενοι λέγομεν, σημειοῦται ὁ ἐπιθεωρητὴς τῶν σχολείων τῶν ἐπαρχιῶν Δομοκοῦ καὶ Φθιώτιδος κ. Ἐλευθ. Γ. Κούσης, ὅτι τούτων τινὰ μὲν θρανίων στεροῦνται, πολλὰ μελάνων πινάκων καὶ ἀναγνώσεως καὶ ἀριθμήσεως καὶ γεωγραφικῶν, πολλῶν λείπουσιν αἱ ὕαλοι ἐκ τῶν παραθύρων, ἐνίων ὁ φωτισμὸς εἶνε ἀνεπαρκής, ἄλλα μελάνων πινάκων στερούμενα ἀναπληροῦσιν αὐτοὺς διὰ τῶν τοίχων, οἱ συνεχῆ μέλανα πίνακα ἀποτελοῦσιν οὐδέποτε, φαίνεται, ἀπὸ τῆς ἀνεγέρσεως αὐτῶν λευκανθέντες· τινῶν τὸ ἔδαφος εἶνε κατὰ τὸ ἥμισυ ἐπεστρωμένον, ἄλλα ἔχουσιν ἄνευ ὀροφῆς στέγην, ἀλλὰ στέγην τὴν βροχὴν μὴ στέγουσαν, καὶ διὰ τὰς πολλὰς ὀπὰς ἄπαντι ἀνέμῳ ἀναπεπταμένην· ἐνίων ἡ ὀροφὴ ἐκυρτώθη καὶ ἐπαπειλεῖ πτῶσιν καὶ δυστυχήματα... ἄλλα διὰ τὴν παντοειδῆ ἀθλιότητα πρὸς ἀχυρῶνας μᾶλλον ἢ πρὸς Μουσῶν ἐνδιαιτήματα ὁμοιάζουσι ».

Ὁ δὲ κ. Ν. Χ. Καραβᾶς, ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοτικῶν σχολείων τῶν ἐπαρχιῶν Οἰτύλου καὶ Γυθείου, οὕτωσὶ περιγράφει τὰ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ταύταις διδακτήρια· « Τοῦ καταστήματος (τοῦ σχολείου Μηλέας) ἡ στέγη εἶνε ἑτοιμόρροπος, τὸ πάτωμα εἰς πολλὰ μέρει ἐλεεινόν, μερικὰ παραθυρόφυλλα λείπουν, θρανίον οὐδὲ ἓν ὑπάρχει, ἡ δὲ θύρα εἶνε ἄνευ κλείθρου καὶ εἰς τὸν μυχὸν τῆς αἰθούσης ὑπόσαθρός τις ἕδρα ».

« Τὸ κατώγειον τοῦ καταστήματος (τοῦ σχολείου Οἰτύλου) χρησιμεύει ὡς κτηνοστάσιον καὶ ἐδῶ εἶνε οἱ πλυνοὶ τῶν γειτόνων· ἡ ὀσμὴ ἡ ἐκ τῶν κοπρώνων τοῦ κτηνοστασίου εἶνε φορτικὴ εἰς τὸν ἐπισκέπτην τοῦ σχολείου ἀναγκαζόμενον νὰ κλείῃ τὴν ῥινά του· τὰ πλεῖστα τῶν παραθύρων ἐλλείπουσι καὶ τὸ κενὸν εἶνε συντετοιχισμένον διὰ λίθων ἄνευ κολλητικῆς ὕλης καὶ ἀτάκτως ἐρριμμένων ».

« Τὸ κατάστημα (τοῦ σχολείου Κύττας) εἶνε ἐλεεινόν τι οἴκημα, οὗτινος ἡ στέγη εἶνε σεσηπυῖα, ἀπειλοῦσα πτῶσιν, μόλις καὶ μετὰ βίας ὑποστηριζομένων τῶν σαθρῶν αὐτῆς δοκῶν δι' ἀντηρίδων θρηπιδέστων. Ἡ στέγη εἶνε πλακίνη καὶ τὸ καταπίπτον τὸν χειμῶνα ὕδωρ πλημμυρεῖ τὴν αἴθουσαν τοῦ σχολείου καθιστῶν ἂν ὄχι ἀδύνατον, τοὐλάχιστον δύσκολον καὶ ἰδίως κινδυνώδη διὰ τὴν ὑγείαν τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐργασίας».

Ἡ αὐτὴ τῶν περιγραφῶν μονοτονία· τὰς αὐτὰς σχεδὸν λέξεις μεταχειρίζονται πάντες, διότι τὸ αὐτὸ ἀπελπιστικὸν θέαμα προσβάλλει πάντων τὰ ὄμματα· ἐρείπια, δυσωδία, ἀκαθαρσία. Ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἑλλάδος ἐν τοιαύταις τρώγλαις διαιτῶνται οἱ Ἑλληνόπαιδες, ἐκεῖ μέσα διαμορφοῦται τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος!

Ἕπεται τὸ τέλος.

Κ'.

Η ΕΚΔΗΛΩΣΙΣ ΤΩΝ ΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ

παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς.

Ἡ ἔκφρασις τῶν αἰσθημάτων παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς τῆς γῆς, ποικίλλουσα ἐν πολλοῖς, δὲν παρουσιάζει μεγάλας διαφορὰς εἰς τὰ γενικώτατα. Πανταχοῦ γελῶσι καὶ κλαίουσι, πανταχοῦ θωπεύονται πρὸς ἔκφρασιν τοῦ ἔρωτος, πανταχοῦ δεικνύουσι τὴν πυγμὴν ἢ ἐξάγουσι τὴν γλῶσσαν πρὸς μαρτυρίαν μίσους ἢ περιφρονήσεως. Μόνον ἐν ταῖς λεπτορερίαις ἀναφαίνονται αἱ διαφοραί.

Βασιλεύς τις τῆς νέας Ζηλανδίας ὠλόλυζεν ὡς παιδίον διότι τῷ εἶχον ῥίψῃ ἄλευρον ἐπὶ τῶν ἑορτασίμων ἐνδυμάτων του. Ὁ Δάρβιν εἶδεν ἕνα Φουέγιον, ἀπολέσαντα τὸν ἀδελφόν του, ὅστις ἐξέβαλε μεγάλας κραυγὰς ἄλγους, εἶτα δ' αἴφνης ἐξερρήγνυτο εἰς γέλωτα πρὸ τοῦ ἐλαχίστου πράγματος, ὅπερ ἐκίνει τὴν προσοχήν του. Οἱ Ἄγγλοι εἶνε ἴσως ἐκ πάντων τῶν Εὐρωπαίων οἱ ὀλιγώτερον κλαίοντες, καθ' ὃ αἰσχυνόμενοι νὰ χύνωσι δάκρυα. Ὁ Wyatt Gill εἶδε νέαν Αὐστραλὴν, ἥτις ἐθρήνει τὸν θάνατον τοῦ πατρός, τύπτουσα βιαίως τὸ στῆθος καὶ τὰς παρειὰς διὰ τῶν συνεσφιγμένων πυγμῶν της.

Ἀναμφίβολον ὅτι πάντες οἱ κάτοικοι τῆς γῆς γελῶσιν, καὶ ὅτι ὅταν γελῶσιν ὑπερβαλόντως, χύνουσι δάκρυα. Ἡ μὴ ὑπὸ τοῦ γέλωτος συνοδευομένη χαρὰ ἐπίσης ἐκφράζεται μυριοτρόπως. Παρετηρήθη ὅτι ἐν παρομοίᾳ περιστάσει εὐρύνονται καὶ λάμπουσιν οἱ ὀφθαλμοὶ παρὰ τοῖς Αὐστραλοῖς, τοῖς Ἰνδοῖς, τοῖς Μάορσι καὶ τοῖς Δαϋάκαις. Παρά τισι κατωτέρις λαοῖς ἡ ἡδονὴ ἐκφράζεται διὰ γαστρονομικῶν συναισθήσεων. Οὕτως οἱ Μαῦροι τοῦ ἄνω Νείλου τρίβουσι τὴν κοιλίαν των ὁσάκις βλέπουσιν ὡραῖα ὑαλουργήματα, καὶ οἱ Αὐστραλοὶ κάμνουσιν ὡς νὰ μασῶσιν, ὅταν θεῶνται ἵππους, βοῦς καὶ κύνας. Οἱ Γροελανδοί, ὅταν ὁμιλῶσι περὶ πράγματος τὸ ὁποῖον τοῖς προξενεῖ εὐχαρίστησιν, εἰσπνέουσι τὸν ἀέρα μετ' ἰδιάζοντος ψόφου, ὡς ἂν κατέπινον καλόν τι τεμάχιον. Ἡμεῖς οἱ ἀνήκοντες εἰς ἀνεπτυγμένην φυλὴν καὶ καταγελῶντες τῆς ὑποδεεστέρας ταύτης μιμητικῆς, δὲν δυνάμεθα ἐν τούτοις νὰ διαψεύσωμεν ὅτι ἐνίοτε βλέποντες ὡραίαν γυναῖκα, προσλαμβάνομεν ἦθος ὡς ἂν ἐγευόμεθα ἐκλεκτοῦ τινος πράγματος.

Οἱ Αὐστραλοί, κατὰ τὴν μαρτυρίαν περιηγη-

τοῦ τινος, ἐμαρτύρουν τὴν χαράν των γελῶντες, φέροντες τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ πλήττοντες τὸ ἔδαφος διὰ τῶν ποδῶν. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀμβοάνης (Amboine), συνδιαλεγόμενοι μετὰ τοῦ αὐτοῦ περιηγητοῦ, ἐνεψυχοῦντο παραδόξως, ὅταν ὡμίλουν περί τινος νέας γυναικός, καὶ φρικωδῶς ἐμόρφαζον παραμορφοῦντες ἅπαν τὸ πρόσωπον ὁσάκις ἐπρόκειτο νὰ ἀναφέρωσι περὶ γραίας τινός.

Ὁ Δάρβιν μᾶς διαβεβαιοῖ ὅτι εἶνε ἄγνωστον τὸ φίλημα παρὰ τοῖς Φουεγίοις, τοῖς Μάορσι, τοῖς Ταϊτίοις, τοῖς Παπουαις, τοῖς Αὐστραλοῖς, τοῖς Σομαλοῖς τῆς Ἀφρικῆς καὶ τοῖς Ἐσκιμώοις. Ἀλλ' ὁ Wyatt Gill εἶδε Παπούας νὰ φιλῶνται, νὰ περιπτύσσωνται καὶ ἀμύσσωνται διὰ τῶν ὀνύχων εἰς σημεῖον ἀγάπης.

Περιηγητής τις ἔτεινε τὴν χεῖρα πρὸς ἕνα Αὐστραλόν, ὅστις ἔδωκε καὶ τὴν ἰδικήν του μειδιῶν καὶ ὑποκλινόμενος, ἐν ᾧ ταυτοχρόνως ἐγείρων τὸν ἀριστερὸν πόδα ἔφερε πρὸς τὰ ὀπίσω, καθ' ὅσον ἔκλινε τὸ σῶμά του. Ὁ αὐτὸς περιηγητὴς εἶδεν ἰθαγενεῖς τῶν *Νήσων τῶν Φίλων* φιλουμένους διὰ τοῦ ἄκρου τῆς ῥινός. Τὸ φίλημα τῆς ῥινὸς ἀπαντᾷ παρὰ πᾶσι σχεδὸν τοῖς Μαλαίοις· οἱ Ἀνναμῖται συμπληροῦσι τὸ φίλημά των δι' εἴδους τινὸς χρεμετισμοῦ.

Ἐν Πολυνησίᾳ οἱ χαιρετισμοὶ εἶνε λίαν φιλόφρονες καὶ συνοδεύονται ὑπὸ ποιητικῶν φράσεων. Ἀποχαιρετίζοντες ἀλλήλους ἐν Σαμόᾳ λέγουσι: *Καλὸν ὕπνον*, καὶ τοῦτο εἰς οἱανδήποτε ὥραν, διότι διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους τὸ κοιμᾶσθαι εἶνε τὸ ἰδεῶδες τῆς εὐδαιμονίας.

Τὸ μῖσος, ἡ ὀργή, ἡ περιφρόνησις, ἐκφράζονται σχεδὸν ὁμοίως παρὰ πάσαις ταῖς χώραις. Ὁ Δάρβιν ἀποδεικνύει τοῦτο διὰ παραδειγμάτων ἐκ τῶν μᾶλλον διαφόρων φυλῶν. Οὕτως οἱ ἰθαγενεῖς νήσων τινῶν τῆς Πολυνησίας ἐκφράζουσι τὴν ὀργὴν ὑψοῦντες τὸ ἄνω χεῖλος καὶ δεικνύοντες συνεσφιγμένους τοὺς ὀδόντας, συνοφρυούμενοι, ταπεινοῦντες τὴν κεφαλὴν καὶ στρέφοντες ταύτην πρὸς τὸ ἐξεγεῖρον τὴν ὀργὴν των ἀντικείμενον.

Οἱ Μονβουττόοι ἐκφράζουσι τὸ θάμβος ἀνοίγοντες ὑπερμέτρως τὸ στόμα καὶ καλύπτοντες αὐτὸ διὰ τῆς χειρός των ἀνοικτῆς. Διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου οἱ ἰθαγενεῖς τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἐκφράζουσι τὴν ἔκπληξιν.

Ἐὰν ἐκ τῶν ἀπωτάτων αὐτῶν φύλων μεταβῶμεν εἰς τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαούς, οὓς κάλλιον γινώσκομεν, θέλομεν ἐπίσης εὕρει ἀξιοσημειώτους διαφορὰς ἐν τῇ ἐκφράσει τῆς αὐτῆς συγκινήσεως.

Ἕκαστος ἡμῶν ἐξ ἰδίας πείρας γινώσκει πόσον ὁ τρόπος τῆς ἐκδηλώσεως διαφόρων αἰσθημάτων διαφέρει παρὰ τοῖς Γάλλοις, τοῖς Ἄγγλοις, τοῖς Ἱσπανοῖς. Ἀλλὰ λίαν δυσχερὴς εἶνε ἡ διάκρισις καὶ περιγραφὴ τῶν διαφορῶν αὐτῶν.

Ἡ ἐκδήλωσις τῶν αἰσθημάτων παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς χρωματίζεται πρὸ παντὸς διὰ τῶν μᾶλλον ἐξεχόντων φυσικῶν αὐτῶν χαρακτήρων.

Ἡ λατρεία καὶ ὁ διάπυρος ἔρως τοῦ ὡραίου εἶνε ἀρεταὶ ἀνήκουσαι εἰς ἡμᾶς· μετ' αἰσχύνης ἀναλογιζόμεθα ὅτι ἐπὶ αἰῶνας ἠναγκαζόμεθα νὰ ὑπακούωμεν εἰς μικροὺς λαϊκοὺς καὶ μεγάλους βασσοφόρους τυράννους. Ἑκάστη ἐπαρχία τῆς Ἰταλίας κατέχει ἴδιον τρόπον ἐν τῇ ἐκφράσει τῶν συγκινήσεων. Ἡ μιμητικὴ τῶν Γάλλων εἶνε διαχυτική, ὁρμητικὴ καὶ φαιδρά· ἡ τῶν Ἄγγλων ὑπερήφανος καὶ τραχεῖα, ἡ τῶν Γερμανῶν βαρεῖα, εὐμενής, καὶ πάντοτε ἄχαρις. Οἱ Ἱσπανοὶ καὶ οἱ Πορτογάλλοι ὀλίγων χειρονομιῶν χρῆσιν ποιοῦνται· τὸ πρόσωπόν των τηροῦσιν ἀπαθές, συνεπείᾳ ἀσιατικῆς ἐπιδράσεως κατά τι, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἵνα μὴ ριψοκινδυνεύσωσι τὴν *ἰδαλγικὴν* αὐτῶν ἀξιοπρέπειαν. Πολλοὶ τῶν σλαβικῶν λαῶν δὲν παρατηροῦσι κατὰ πρόσωπον, καὶ ἔχουσι δολιωτάτην μιμητικήν. Ἐν ὅλῃ τῇ Εὐρώπῃ οἱ Ἰουδαῖοι ἐκτελοῦσι τὰ αἰσθήματα αὐτῶν κατὰ τρόπον στενόχωρον καὶ δειλόν· δι' ἑκάστης κινήσεως αὐτῶν φαίνονται ὡς νὰ ζητῶσι συγγνώμην εὑρισκόμενοι ἐν τῷ κόσμῳ· φαίνονται πάντοτε ἕτοιμοι νὰ ὑπεκφύγωσιν, ὡς γάτοι, οἵτινες περιστρέφοντες ἀνησύχους ὀφθαλμούς, κυττάζουσι πῶς νὰ διαφύγωσιν κάτωθεν θύρας ἢ ἄνωθεν τείχους τινός. Δι' αὐτὸ δὲν πταίει ἡ ἑβραϊκὴ φυλή, ἀλλ' ἡμεῖς οἵτινες ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας κατεδιώξαμεν αὐτὴν μετὰ τόσῳ εὐαγγελικῆς συμπαθείας.

Ἐν συνόλῳ δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ὑπάρχει ἐν Εὐρώπῃ ἐκδήλωσις αἰσθημάτων διαχυτική καὶ συγκεντρωτική. Ἡ πρώτη εὑρίσκεται παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς, τοῖς Γάλλοις, τοῖς Σλάβοις, τοῖς Ρώσσοις, καὶ ἡ δευτέρα παρὰ τοῖς Γερμανοῖς, τοῖς Σκανδιναυοῖς, τοῖς Ἱσπανοῖς. Δύναταί τις ἐπίσης νὰ εἴπῃ ὅτι ὑπάρχει ὡραία καὶ πλήρης χάριτος ἐκδήλωσις αἰσθημάτων, ἡ τῶν ἑλληνολατινικῆς καταγωγῆς φυλῶν, καὶ ἑτέρα τραχεῖα, ἐπιτετηδευμένη, ἄνευ ἀφελείας, ὡς ἡ τῶν Γερμανῶν, τῶν Ἄγγλων, καὶ τῶν Σκανδιναυῶν.

Μετάφρασις. Μ'

Τὸ ποσὸν τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ τηλεγραφικῶν ἀποστολῶν καταπληκτικὴν αὔξησιν ἔλαβε κατὰ τὰ δώδεκα τελευταῖα ἔτη. Κατὰ τὸ 1871 ἡ ἐπαρχία τῆς κυρίως Ἀγγλίας ἀπέστελλε 5,300,000 τηλεγραφήματα, τὸ Λονδῖνον 2,900,000 ἡ Σκωτία 1,000,000 καὶ ἡ Ἰρλανδία 606,000. Κατὰ τὸ 1883—1884 ἡ κυρίως Ἀγγλία ἀπέστειλε 15,000,000, τὸ Λονδῖνον 12,700,000, ἡ Σκωτία 3,300,000, ἡ Ἰρλανδία 2,000 000 ἤτοι 32,000,000 τηλεγραφήματα ἀπέναντι 9 ἑκατομμυρίων κατὰ τὸ 1871. Αἱ εἰσπράξεις τῶν τηλεγραφικῶν γραφείων ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπὸ τῆς 1 Ἀπριλίου μέχρι τῆς 31 τοῦ παρελθόντος Μαΐου ἀνέρχονται εἰς 7 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Ἀνδρέου Κορομηλᾶ» καὶ «Κορᾶ» ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ 1885 — 78.